

Els cantautors tenen plaça

Inaugurada a Favara de Matarranya una plaça amb un monument dedicat als cantautors i a tota la feina que van fer (i fan) per la societat. [p. 5]

Tronc de Nadal a Fraga

Gran èxit de participació en l'acte tradicional organitzat per l'IEBC i l'Associació d'Amics del Casc Històric el passat 14 de desembre. [p. 8]

TEMPS DE FRANJA

Revista de les Comarques
Catalanoparlants d'Aragó

Un món millor

La Fundació Crisàlida de Camporrells, fundada per Jacinto Marqués, dona treball i alegria a disminuïts psíquics a l'obrador de pa Atenea. [p. 14]

De Queretes al Vaticà

El bisbe de Calahorra i la Calzada-Logronyo, el queretenc Juan José Omella, és nomenat membre de la Congregació per als Bisbes. [p. 13]

Albert Sánchez Piñol

«Espanya no s'ha modernitzat, ha espanyolitzat la modernitat» [p.10]

Sumari

- 2 Cartes dels lectors
- 3 Editorial
- 4 Matarranya
- 7 Baix Cinca
- 10 Entrevista
- 12 Llitera
- 13 Ribagorça
- 14 Reportatge
- 17 Galeria de Personatges
- 18 Països Catalans
- 19 Anàlisi

Imatge coberta: Albert Sánchez Piñol.
Foto ©Isidre Tiana

TEMPS DE FRANJA 124

Edita:

C. Major 4, 44610 Calaceit. T. 978 85 15 21
 • Associació Cultural del Matarranya
 • Consells Locals de la Franja
 • Institut d' Estudis del Baix Cinca-IEA
 • Centre d' Estudis Ribagorçans (CERib)

Coordinació: Carles Terès i Isabel Calaf
 info@teresantolin.com

Gestió i administració: Cèlia Badet

Cap de redacció i maquetació gràfica:
 Isabel Calaf • tempsdefranja@gmail.com

Consell de redacció:

El Matarranya: Josep M. Baró, M. D. Gimeno,
 José Miguel Gràcia, Artur Quintana, Carles Sancho.

El Baix Cinca: Pep Labat, Rosa Arqué, Carme Messeguer i Hugo Sorolla.

La Llitera i la Ribagorça: Carles Barrull, Josep Espluga, Glòria Francino i Josefina Motis.

Aragó: Màrio Sasot.
 PP.CC.: Hugo Sorolla.

Fotografia:

Marina Barrafon, Sigrid Schmidt Von der Twer.

Opinió: Esteve Betrià, Quim Gibert, Merxe Llop,
 Vicent de Melchor, Juli Micolau, Joaquim Montclús,
 Ramón Mur, Francesc Ricart, M. Teresa Serrano,
 Ramon Sistac, Natxo Sorolla, Carles Terès i Joaquim Torrent.

Subscripcions i publicitat: 978 85 15 21

Producció: Terès & Antolin s.c.
 info@teresantolin.com

Disseny: Carles Terès Bellés

Dipòsit legal: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

En venda a:

Albelda: Estanc Conchita. **Calaceit:** Papereria Abàs. **El Torricó:** Llibreria Pilarín. **Fraga:** Llibreria Badia i Kiosko Casanova. **Girona:** Llibreria Les Voltes. **Lleida:** Llibreria de la Generalitat. **Mequinensa:** Papereria González. **Reus:** Llibreria Gaudí. **Saldí:** Llibreria Panadés i Llibreria Sorolla. **Saragossa:** Papeleria Germinal. C. Sepulcro, 21. **Tamarit:** Estanc Patriito. **Tortosa:** Llibreria El Temple. **Vall-de-roours:** Llibreria Serret.

Cartes dels lectors

Els cartells d'informació turística al Matarranya

Fa ja uns quants anys que la Comarca del Matarranya va posar, molt encertadament, uns cartells informatius a cada espai d'interès monumental o paisatgístic de les nostres viles, amb text, fotografies, plànols, esquemes... descrivint al visitant tot el que anava veient i que feia la funció d'una excel·lent guia turística. Iniciativa molt positiva en apostar la nostra comarca clarament, des del moment de la seua formació el 2002, pel desenvolupament del sector terciari. El text sempre era bilingüe: en català i en castellà, una agradable novetat en aquells primers anys d'establiment de la comarca. Ara, passat el temps, molts d'estos plafons estan força malmesos per l'acció de la humitat, la pluja, el vent o el sol i del vandalisme, que tot s'ha de dir. I, conseqüentment, caldria un restabliment de la informació perquè el que s'ha fet malbé és, sobretot, el paper i així recuperar el seu inicial estat i funció. En algun cas, per exemple recordo ara el Salt de la Portellada, molt visitat i fotografiat estos dies per observar la gran quantitat d'aigua que baixa després de les abundants plugudes de finals de novembre, algun irresponsable s'ha dedicat a fer il·legible el text en català del panell informatiu. I no és l'únic cartell que això passa i que sempre el text en castellà apareix impol·lut. Quina casualitat!

Miquel Meix

El Museu Joan Cabré de Calaceit

Aquest estiu passat vaig anar al museu Joan Cabré de Calaceit per visitar l'exposició 'Cuadros' del pintor alemany Rupert Schroeder que des dels anys noranta viu a cavall entre Alemanya i Calaceit i que m'havien recomanat molt uns amics. Realment una extraordinària exposició, una obra pictòrica plena de detalls, miniatures i simbologies de colors intensos i contrastats, d'una gran força expressiva. Durant el transcurs de la visita vaig poder observar que en alguns quadres resultava difícil apreciar la minuciositat dels detalls de l'artista perquè hi havia bombetes foses i no les havien canviat i això impedia contemplar l'obra en tota la seua intensitat i expressivitat. Acabada la visita i preguntant sobre l'incident se'm va explicar que això era una de les conseqüències de les retallades del govern als museus, que les bombetes eren molt cares i que el pressupost no donava per a més. Si ja s'han vingut reduint les exposicions, els dies d'obertura i el manteniment. Ara només queda la possibilitat de tancar-lo? Bona manera del govern aragonès de fomentar la cultura al Matarranya.

Arnau Timoneda

COMARCA DEL
matarranya

INSTITUTO DE ESTUDIOS ALTOARAGONESES
 Diputación de Huesca

Diputació de Lleida

INSTITUT D'ESTUDIS ILERDENCS
 Fundació Pública de la Diputació de Lleida

Generalitat de Catalunya
 Departament de la Presidència

A Temps de Franja volem saber la teua opinió. **Envia'ns les teues cartes, tot indicant el teu nom i població, a:** tempsdefranja@gmail.com

Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

SUBSCRIU-T' HI
 T. 978 85 15 21
 tempsdefranja@gmail.com

Recordem a tots els subscriptors de Temps de Franja que ens comuniquin la seva adreça de correu electrònic a **administracio@ascuma.org** per a rebre els pdf dels números digitals

Desig de canvi

Tot l'equip que treballa per a que surti cada mes la revista, coordinadors, administració, redacció, opinió, producció, maquetació i disseny, us desitgem el millor per aquest 2015. Encetem aquest any, setzè de vida, amb 147 números a les espatlles comptant els editats en paper i els digitals –aquests d'ençà el 2012– amb la mateixa il·lusió que el primer dia, amb ganes sobrades de continuar pel camí que vam escometre i preparats pels canvis i millores que calgui fer en el futur. Si algun dia la crisi econòmica dóna pas a una recuperació de debò i tornem a poder disposar de pressupostos un xic més folgats, sense cap mena de dubte tornarem a editar tots els números de la revista en paper, i totalment en color si s'escaigués.

Tant de bo que amb el desitjat canvi econòmic arribés el canvi social i polític de tota la societat. Els casos de corrupció desincentiven els comportaments ètics del gruix social i conseqüentment la manca d'ètica fa trontollar les institucions. Els objectius i comportaments personals no van més enllà dels interessos propis. No cal ser massa perspicaç per adonar-se que hem caigut a les arpes del llop, la qual cosa s'entén molt bé veient que la crisi econòmica i les mesures tan descarnades que s'han pres per superar-la han aguditzat les desigualtats socials, trencant una gran part dels principis del contracte social. El comportament ciutadà ha esdevingut en general més egoista. Els corruptes i els dirigents que han pres les mesures tan antisocials han estat l'esca del pecat. Si desitgem un canvi de debò, l'honoradesa i la transparència han d'esdevenir la base del comportament social. Tal vegada la indignació, quan les re-

gles del joc no funcionen d'igual manera per a tots els ciutadans, s'ha transformat o hauria de transformar-se en el motor del canvi econòmic i social per accelerar-lo. Que s'està perdent la por és ben evident, i que el desig de canvi augmenta dia rere dia són coses prou generalitzades, per tant, els fonaments del nou edifici poden fer-se visibles a no trigar massa. En tot cas, de ganes o desitjos que així sigui en tenim a gavadals i el peu el tenim sempre a l'estrep.

En aquest número hi trobareu, entre altres, les cròniques de les X Jornades Culturals del Matarranya i de la Guerra Civil a Queretes, així com de la Gala anual de l'Institut del Baix Cinca i un reportatge de la Fundació Crisàlide de Camporells. Destaquem també la magnífica entrevista que en Berenguer de Mus-

Els budells del *Temps de Franja*

ARXIU

sots ha fet a Albert Sánchez Piñol, antropòleg i escriptor, autor de l'exitós llibre, *Victus*. De l'entrevista destaquem les paraules de Sánchez Piñol quan parla de la nostra llengua: "quan et fan dir xapurriao a la llengua que parles, et fan assumir el discurs del colonitzador". I com a tancament dels nombrosos homenatges de commemoració dels 25 anys de la mort d'en Desideri, s'encarta el segon *Styli locus* dedicat al poeta pena-rogi.

Per últim, animem a tots els lectors a participar en la secció de "cartes dels lectors", fent propostes noves, comentant articles o destacant temes d'actualitat. Seria una forma directa de copsar la seua opinió sobre la revista en general o sobre alguna opinió o tema concret. Segur que ens sentiríem esperonats i més il·lusionats de cara al futur.

"Comarcans, no hem de renunciar per cap preu, ni per res del món a la llengua dels nostres majors"

Epistolari (1981-1989) p. 414

ANY
DESIDERI
LOMBARTE
 1989 - 2014

XI Jornades Culturals i Aficiona't - V Mostra de Teatre

// CARLES SANCHO

Com cada tardor al Matarranya han tingut lloc les XI Jornades Culturals i Aficiona't-V Mostra de Teatre del 15 de novembre al 8 de desembre, organitzades per la comarca del Matarranya. Una programació molt diversa per arribar a tot tipus de públic, dels més menuts als més grans i que es porten a terme durant els caps de setmana per atraure més participants a la convocatòria. Enguany les diferents actuacions han tingut lloc a les viles del sud del territori: Torredarques, Pena-roja, Mont-roig, Fondespata, Beseit, Vall-de-roures i Calaceit. Des de fa uns anys les activitats infantils han tingut una molt bona acceptació i enguany els més menuts van tindre les actuacions del grup Algarabote, de Mónica Pasamón, Tracalet Teatre amb un espectacle de contes i titelles: 'A la voreta del foc', 'Viatge pel temps' i animació al carrer dels alumnes que van fer prèviament el curset organitzat per Políglota Teatre. En la V Mostra de teatre Aficiona't esta nova convocatòria presentà la formació d'un nou grup comarcal: Lo Mentidero de Queretes que interpretaren a la Germandat de Calaceit 'Humor con amor'. També hi van participar

els ja veterans penarrogins de la Quique-reta, el grup de Masalió Mercè Centelles i l'actuació de l'humorista Boto i els alumnes que van realitzar el seu curset de monòlegs. Enguany la participació de grups de teatre locals no ha estat tan important com en altres edicions de diferents raons. Les conferències són també uns actes que estan ben presents en les jornades: José Luis Corral, professor de la Universitat de Saragossa, parlà de la Corona d'Aragó; Jordi Rovira i Àngels Casanovas de l'inici de les excavacions arqueològiques al Matarranya dutes a terme a principi de segle XX per l'Institut d'Estudis Catalans (amb esta xerrada es commemorava els cent anys d'arqueologia matarranyenca iniciada a Calaceit al poblat de Sant Antoni); Cristian Casamitjana dissertà de les herències emocionals i Sara Curiel de l'arquitectura de les monumentals cases consistorials del Matarranya. Es com-

COMARCA DEL MATARRANYA

XI Jornades Culturals

Aficiona't V Mostra de Teatre

del 15 de novembre al 8 de desembre de 2014

Triptic de les XI Jornades Culturals del Matarranya COMARCA DEL MATARRANYA

pletà la programació de les jornades amb una actuació musical de Blue Tango al Museu Joan Cabré de Calaceit i amb un espectacle de màgia a càrrec de Mark Samaniego.

La cloenda de les jornades, el 8 de desembre al Cúbic de Fondespata, amb la presentació del CD dedicat al Cicle d'Orgue de la Comarca del Matarranya. Una recopilació de concerts a Mont-roig i Fondespata, duta a terme des del 2009, per commemorar els deu anys d'esta exitosa iniciativa musical que té lloc cada any durant l'estiu i que dirigeix la musicòloga de Vall-de-roures Margarita Celma.

L'ESMOLET

Una crònica // Carles Terès

Diuen allò que a cal ferrer es fa anar cullera de boix. Em passa doncs, que tot i que els meus ulls examinen minuciosament cada *Temps de Franja*, rarament he fet una crònica. Tinc tan assumit quina és la meua comesa, que no se m'ocorre ficar-me en altres negocis. En descàrrec meu diré que cal acabar la revista a temps, i quan m'arriba ja no hi ha marge per fer res més que ajustar-la, corregir, retocar, dissenyar la coberta i una multitud de petites coses que fan que la cosa quedi com cal. Explico tot això per justificar-me d'esmerçar aquesta columna per fer una minúscula crònica personal sobre la celebració del Ball del Poll el passat 1 de novembre a Torredarques.

El ball l'hem mantingut des de l'any 97, quan vam "recuperar-lo" gràcies a una sèrie de coincidències i a la col·laboració del grup La Birolla. Amb el pas del temps la festa s'havia anat pansint —no és fàcil eixir a ballar tot sol, davant de

El vencedor, Miguel Barba C. TERÈS

tothom, per a lluir-te i endur-te el magnífic pollastre de mas. De fet, jo no l'he ballat mai (una càmera fotogràfica és molt útil per amagar-s'hi al darrere). Per això enguany, amb la inestimable ajuda de la Rondalla dels Ports, vam donar un nou i poderós impuls a la tradició. A banda del ball (amb tota la solemnitat i molts dansaires valents, alguns vinguts de lluny), es va fer classe de ball, xerrades, dinar i *bureo*, que és

com s'anomena a la festa que es feia als masos. Va anar molt bé, amb la participació de gent de totes les edats. Creieu-me si us dic que s'ho van passar millor que amb les actuacions habituals a les festes, és a dir, les orquestres carregades de llums, de decibels i de músiques adotzenades.

Ara cal esperar que la revifada es mantingue els anys a venir. Si no, d'ací una centúria, un grupet de torredarquins hauran de tornar a començar.

La plaça dels Cantautors a Favara

// CARLES SANCHO

Els cantautors ja tenen un magnífic espai a Favara. El faristol, la guitarra i la cadira, elements essencials per a un recital dels virtuoses de la paraula i la música, formen una monumental escultura de ferro que s'aixeca sobre un sòlid pilar de pedra com a homenatge a aquells inconformistes que criticaven i, encara critiquen, tot allò que no anava bé, sense pèls a la llengua. Moltes voltes des del mateix poder han volgut silenciar o minimitzar les seues veus perquè resultava massa incòmoda la seua presència.

I és que el dia de la Constitució a Favara quedava inaugurada la plaça dels Cantautors amb la presència d'un centenar de veïns. En l'acte van fer parlaments el ja veterà alcalde de la vila del Matarranya Francisco Domènech que destacà la lluita dels cantautors per aconseguir una renovació social, van ser molt importants i necessàries les seues veus durant el franquisme i la transició. Seguidament cedí la paraula a Jesús Guallar, l'autor de l'escultura, terolenc de Blancas i fill de ferrer que ara viu a Saragossa, que va explicar el procés d'inspiració i creació de l'obra feta de ferro reciclat recordant aquells lluitadors per la democrà-

cia. Després Àngel Villalba, el cantautor de Favara, va donar les gràcies pel reconeixement de la seua tasca en nom de tots els cantautors: els aragonesos, els de tot l'estat i els d'arreu del món. Villalba va retirar-se recentment dels escenaris i ho va voler fer en la seua vila en un emotiu recital-homenatge en què també presentava un CD recopilatori

José Bada a l'esquerra i el quart de la dreta l'escultor Jesús Guallar.
JOAQUIN BALAGUER PINÓS

titulat *Olivera d'Aragó* el novembre del 2012. També va assistir a l'acte José Bada, favarol i exconseller del Govern d'Aragó en la dècada dels vuitanta que va ser aclamat pel públic assistent a l'homenatge. La plaça dels Cantautors és un agradable espai enjardinat i tranquil que està situat en l'entrada del carrer Major de la població.

Desemascarar el passat, posar-li veu al silenci // Vicent Pallarés

L'altre dia parlava amb el meu avi i m'explicava els anys difícils de la Guerra i de la Postguerra en les nostres contrades amb les grans desgràcies que es van patir. Uns temps que van ser viscuts amb molta duresa, plens de morts i de destrucció.

Durant molts anys aquest tema ha estat silenciats i sembla que des de fa un temps hi ha una voluntat de tornar a parlar i d'investigar sobre el curs i els efectes del conflicte a les nostres terres.

Recordo que quan estudiàvem a escola el tema de la Guerra civil i de la Dictadura franquista sempre es passaven de llarg aquells aspectes referits a la qüestió. Sempre he pensat que ha existit un gran tabú social a l'hora de parlar-ne, tot defugint el possible conflicte que podia originar qualsevol comentari.

Durant molt de temps diverses generacions han romàs en silenci i aquesta situació s'ha perpetuat durant un llarg període. Sempre s'ha pensat que s'hauria d'haver estudiat més

el tema i hauria d'haver-se'n discutit més per a poder entendre una mica més la nostra història més recent.

Veig que cada vegada hi ha més iniciatives i més debat a la Franja per a què generacions com la meua puguin saber i arribar a entendre que va succeir en aquells anys. Cada vegada apareixen més estudis publicats i llibres –com ara el d'Encarnita i Renato Simoni sobre Queretes i la seva col·lectivització. També més espais d'exposició –com ara per exemple el de la Guerrilla a la Sorollera– que faciliten la comprensió dels fets succeïts durant aquella època.

A poc a poc, les generacions anteriors es van morint i amb ells s'emporten els records. Si no els guardem, mai no podrem aprendre de tot el que va passar a la història. Desemascarar el passat, posar-li veu al silenci imposat durant tants anys. Tot per a què les generacions futures sàpiguen com va succeir tota aquella desgràcia de la Guerra civil i la Postguerra a les nostres terres. Tot per a intentar evitar que la història i els seus errors tornen a repetir-se.

Jornades sobre la Guerra Civil a Queretes

// JOSEBA VILALTA

Del 5 al 8 de desembre es van celebrar a Queretes les “IV Jornades sobre la Guerra Civil”, organitzades per l'Associació Cultural Medievo, de la mateixa localitat. Aquest any les jornades es van centrar en diferents aspectes de la Batalla de l'Ebre, i de com es va viure al Matarranya en general i a Queretes en particular.

Les jornades van comptar amb un cicle de xerrades, però també amb una visita a les trinxeres de Corbera d'Ebre, la projecció d'algunes pel·lícules i documentals, com ara “El Bosc” (2012), filmada al municipi veí d'Arnes, i una exposició divulgativa de documents i objectes relacionats amb el pas de la Guerra Civil per la zona del Matarranya. L'exposició s'ha pogut visitar durant tot el mes de desembre.

El divendres es va donar lo tret d'eixida a les jornades amb la benvinguda de l'alcalde de Queretes, Fernando Javier Camps, i de Juan Luis Camps, membre de l'associació cultural, que van presentar-ne la globalitat. Tot seguit es va donar pas a la primera conferència, a càrrec de Josep Sánchez Cervelló, catedràtic de la Universitat Rovira i Virgili, que va fer una revisió general de la batalla contextualitzant-la dintre de la pròpia Guerra Civil, de la situació política internacional i a les zones d'influència de la mateixa.

Dissabte al vespre va ser el torn de Francisco Cabrera Castillo, reputat investigador de Batalla de l'Ebre, que va introduir un dels aspectes més desconeguts de la història militar del con-

Visita a les trinxeres de Corbera d'Ebre
JUAN LUIS CAMPS

flicte: les unitats de “guerrillers” dins de l'Exèrcit Popular de la República, com per exemple els mítics grups de “Dinamiteros de Batista” (Juan Batista Albesa Segura, de Vall-de-roures), i de com després de la Guerra Civil, molts d'ells, van acabar lluitant amb la Resistència Francesa i a la URSS contra els nazis, i posteriorment la seva incorporació a la lluita antifranquista com a destacats maquis.

Diumenge al matí es va realitzar una visita a les trinxeres de Corbera d'Ebre, on les persones assistents van poder anar fins a l'anomenada “Cota 402” a conèixer de primera mà la recuperació de l'escenari que s'hi està portant a terme i reviu en quines condicions vivien el soldats en aquell indret.

A la tarda es va donar la paraula a Encarnita i Renato Simoni, autors de *Queretes. La col·lectivització d'un poble aragonès durant la Guerra Civil (1936-1938)*, que van centrar la seva intervenció en els moviments de refugiats a la zona de Queretes i el

Matarranya, tant dels que arribaven tal i com s'apropava el front a la zona, com la gent de la localitat que va haver de marxar cap a Catalunya i França fugint del feixisme.

Per concloure les jornades, el dimarts a la tarda en José Antonio Albesa va explicar les vivències de son pare, Domingo Albesa Insa, matarranyenc i combatent a la Batalla de l'Ebre. Juan Luis Camps va tancar les jornades amb una xerrada sobre com es va viure la batalla des del poble de Queretes.

Any rere any, la qualitat de les ponències i dels actes programats en aquestes jornades es consolida. Això es tradueix en una bona assistència a tots els actes, tot i el fred i les distàncies en cotxe, assisteix públic des de tots lo pobles veïns. L'organització valora molt positivament la difusió d'estes jornades i la participació de públic. Potser, per altres anys, pot augmentar la difusió de les xerrades amb la gravació de les mateixes i posterior difusió per internet.

L' ARGADELL

Cor(romp) // Juli Micolau

Enguany acabarem l'any i deixarem per a la Història un munt de coses que la memòria sabrà preservar. Quan escric açò, en temps d'Advent, penso amb tota la comèdia mediàtica sobre les persones que representen el poder. Suposadament són persones que triomfen, tenen èxit, toquen el cel amb les mans i se'n van a pagar els impostos a l'estranger o amaguen fortunes de dubtosa procedència. Embolica que fa fort! Sí, els privilegiats sense escrúpols tenen a l'abast el color del diner i se'n aprofiten tot el que poden, se'ls corromp el cor i obliden el motiu pel qual han estat cridats per ser la punta de llança del país, donant la imatge més pèssima i deplorable que es pot donar a la

societat, a la nostra i a la del món. Cal agranar els indesitjables, els miserables d'esperit, els lladres de guants blancs, els usurers... Però això només són lletres ingènues que no capgiren res. Hauria d'escriure una carta –summa innocència!– als Reis d'Orient per demanar carbó a tota una colla d'impresentables. I no és des d'ara mateix sinó que ja fa temps tinc la sensació que els estúpids de la poltrona guanyen punts i tuf per a ser encara més imbècils. I em quedo curt. És clar que no puc posar a tots al mateix sac. Sempre hi haurà persones honestes que no s'ompliran les butxaques d'una manera improcedent. O això es diu.

Gala anual de l'IEBC-IEA

// CARMÉ MESSEGUER

L'Institut d'Estudis del Baix Cinca va celebrar, dissabte passat, 29 de novembre, la seua gala anual, que enguany va tenir lloc a Vilella de Cinca, en el local social de la localitat.

L'acte, amb força concurrència a pesar de la pluja, va començar a les 19:00 amb unes paraules del president de l'entitat, Pep Labat. Labat va fer un resum de les activitats portades a terme durant l'any en favor de la normalització lingüística i cultural a la comarca –en especial l'edició del cançoner infantil *Toca manetes*– i va anunciar la plantada –en col·laboració a l'Associació d'Amics i veïns del casc antic de Fraga– d'un tronc de Nadal durant el mercat d'artesia que tindrà lloc properament en aquesta població i l'edició d'un calendari dedicat a la gastronomia local i comarcal. L'alcaldeessa de la població, Belén Ibarz, va fer un parlament de benvinguda en què va subratllar la importància de mantenir un patrimoni d'arrel comuna que ens aglutina en la seua diversitat.

El lliurament dels XVIII Premis Josep Galan a la normalització lingüística va comptar, com és habitual, amb la presència de familiars de Galan en l'entrega dels guardons, que enguany van recaure en el Club de Atletismo Fraga-Bajo Cinca i en la secció de teatre de l'Associació cultural "Branquil" de Saidí. En representació del Club d'atletisme, premiat per fer bilingües tots els comunicats del seu Facebook i donar l'opció de consulta en diferents llengües en el seu blog, va acudir el seu president, Toni Guiral, que va manifestar que aprofiten totes les facilitats de les noves tecnologies per a fer difusió de l'esport que els apassiona, i Guillem-Arnau Sanmartín, mantenidor del Facebook, que va agrair que els fos premiada una iniciativa que hauria de ser natural. Per la seua banda, els membres del grup de teatre, premiats per l'exitosa representació del sainet *Per les ganades d'heredar*, en una divertida *performance*

van agrair la confiança i el suport de totes les persones que han fet possible l'obra –entre les quals la directora, Pili Agustín– i van explicar les circumstàncies d'adaptació de l'obra *Per la fam d'heretar*, de l'autor valencià Josep Peris Celda, a la parla i el context saidinencs.

Tot seguit, Julio Moreno, secretari de l'IEBC-IEA, va llegir l'acta del jurat de la XXV convocatòria de les Beques Amanda Llebot, que en aquesta edició han recaigut en dos projectes: *La substitució lingüística emergent del Baix Cinca. Estudi sociolingüístic des de la perspectiva de l'anàlisi de xarxes socials*, del sociolingüista Natxo Sorolla, en la convocatòria general, becat amb 1.000 €; i *Vil·la Fortunatus i l'estructuració territorial del Baix Cinca en època romana i alt-medieval. Estudi de convergència de centuriacions*, de l'historiador Jacinto Bonales, becat amb 600 € en haver quedat deserta la convocatòria escolar.

Sorolla, originari de Pena-roja, al Matarranya, va explicar que va començar a estudiar els usos lingüístics del jovent del Baix Cinca i la Llitera en sospitar que la transmissió generacional de la llengua, in-

Premiats:
Grup de teatre i Jacinto Bonales
PEP LABAT

qüestionable fins ara, començava a experimentar esquerdes, a diferència del que observa, si més no fins ara, en la seua comarca d'origen, i que pretén donar dades objectives, quantificables, per alertar de la situació i entendre-la. Per la seua banda, Bonales va explicar que pretén fer un mapa de la comarca del Baix Cinca a l'època romana a partir de les possibilitats que ofereix la fotografia aèria contrastada amb les dades arqueològiques i documentals.

Va cloure l'acte una actuació del duet musical integrat per Marta Larroya –flauta travessera– i Andrés Sánchez –guitarra elèctrica–.

«Perseguint un somni», cooperació i esport als peus de l'Himàlaia

// REDACCIÓ

El dia 6 de desembre, l'alpinista Carles Castelló, pregoner de les festes de La Santa de Mequinensa, va explicar a la Sala Goya la seua experiència viscuda a l'Himàlaia entre el 21 de setembre i el 10 d'octubre. Va viatjar amb una expedició que va pujar al cim de l'Island Peak, de 6.189 metres d'altitud.

Carles Castelló va contar que la principal dificultat va ser la falta d'oxigen i que, encara que anaven preparats i van fer l'aclimatació, no tots els participants van poder arribar al cim. L'atac final es va iniciar el primer d'octubre des del camp base, situat a 5.100 metres, i va durar 9 hores durant les quals

els alpinistes van pujar 200 metres de desnivell i una imponent paret de gel. Quan Carles va arribar al cim, va treure una bandera de Mequinensa que prèviament havia estat signada per alguns veïns de la vila. Com és normal, la foto va ser una de les més aplaudides pel públic de la Sala Goya, però no l'única ja que a la xerrada es van projectar unes imatges espectaculars de l'Himàlaia.

Després d'aconseguir el repte, l'expedició es va traslladar al Kailash Hotel de Katmandú per fer un donatiu de 3.000 € al projecte educatiu promogut per la Himalayan Children's Foundation que ajuda a 104 xics i xiques nepalesos.

Lo tronc de Nadal, a les portes de l'Ajuntament

// ROSA ARQUÉ

Vora 300 xiquets i xiquetes de Fraga van passar a cagar lo tronc lo diumenge 14 de desembre a la plaça de l'Ajuntament de Fraga.

L'Institut d'Estudis del Baix Cinca i l'Associació d'Amics del Casc Històric de Fraga van preparar un tronc enorme i molt simpàtic que va cagar regals durant més d'una hora i dos quarts per a tots els xiquets que van voldre participar. Ni la pluja ni l'enorme quantitat d'actes previstos aquell dia a Fraga van treure la il·lusió a les famílies que van acudir als perxes de l'Ajuntament.

La cançó típica "tronc de Nadal, caga tarrons i pixa vi blanc..." es va escoltar en totes les seues versions i en més o menys vergonya los petits, i no tan petits, pegaven garrotades al tronc per descobrir després quin regal havia cagat. Per si algú no coneixia la cançó, l'Institut d'Estudis la va imprimir en un calendari de mà que es va repartir als participants.

Des de les dos associacions estan molt contents per l'èxit de participació i voldrien continuar en eixa iniciativa l'any que ve. És una ma-

nera de reivindicar les tradicions, de donar-les a conèixer, defensar-les i mantenir-les.

Lo cap de setmana va ser molt intens pels carrers de Fraga, i un camí més es van preparar activitats per gent de totes les edats. Lo tronc i la

Tronc de Nadal de Fraga
ROSA ARQUÉ

III fira d'Artesania només eren dos de les diverses activitats previstes però també es podien visitar Pessebres, escoltar lo concert de la Banda Municipal i la Coral, veure el muntatge de Nadal de la Rondalla, etc.

El Germà Gran visita Fraga

// ROSA ARQUÉ

L'Associació Comarcal "Sabina Blanca" lluita des de fa ja molts anys per promoure al Baix Cinca accions per protegir a la ciutadania del consum de drogues. Enguany, a més de la seva labor constant i discreta, ha organitzat dos conferències de Pedro García Aguado, personatge mediàtic molt conegut pel seu paper al programa de TV "Hermano Mayor".

Les dos xerrades van tindre lloc al Pavelló del Sotet de Fraga, lo dia 1 de desembre. La primera, "Un viatge d'aprenentatge", anava destinada al públic jove, d'entre 12 i 17 anys. La segona, "Aprender a educar", estava pensada per al públic en general i hi va participar també el professor Francisco Castañ Mena.

Conferència al pavelló del Sotet. ROSA ARQUÉ

Des de l'Associació i la Taula del Pacte Social Contra la Droga estan molt contents per l'èxit de públic i per l'interès demostrat per la ciutadania. Consideren que val la pena fer un esforç tan gran, sobretot econòmic i organitzatiu, per portar a un personatge mediàtic que connecta molt bé amb el públic jove i que, a més, pot oferir pautes a les famílies. Des de l'Associació agraeixen també la col·laboració de les empreses i institucions que han fet possible aquest esdeveniment.

Ara que tot ha tornat a la calma, l'Associació "Sabina Blanca" continuarà oferint lo seu programa d'activitats: xerrades, tallers, assessoria, etc. Tot pensat per prevenir, educar, orientar i dona suport per lluitar contra les drogodependències.

ESTAMPES RIBERENQUES

Les neus que vindran // Quim Gibert

Michel interpreta un avi curós amb la família, les amistats, els companys de feina... a *Les neiges du Kilimandjaro* (2011), títol calcat al d'un altre film dels anys 50 rodat en anglès. La felicitat de Michel se'n va en orris arran d'un robatori en el domicili conjugal. Tant cert és, que el tros de pa de Michel descarregarà tota la fúria contra el lladre, una vegada detingut i emmanillat a comissaria.

Una tendència molt humana, segons el filòsof Francesc Torralba (Barcelona, 1967), és deixar que les emocions governin la barca. En *El coratge de ser un mateix. L'autorealització en set moviments* (Lleida, Pagès ed., 2013), un dels darrers assaigs de Torralba, diu que de gestionar intel·ligentment les emocions requereix un procés de treball interior, no exempt de barreres visibles i invisibles que «cada ésser humà ha de ser capaç de poder identificar-les i saltar-les». L'assagista barceloní fa servir l'exemple de l'atleta d'alt nivell, del qual en destaca que ha de governar-se en tots els aspectes de la vida, inclòs el «de ser capaç de governar la ment i de neutralitzar els pensaments negatius que hi flueixen». En aquesta mateixa línia, Annie Marquier, investigadora de la consciència, apunta que ésser reactivitats emocionalment no és més que absència de domini: «el que determina la nostra vida no és allò que ens arriba, sinó la forma que hem escollit de reaccionar interiorment».

En el decurs de *Les neiges du Kilimandjaro*, Michel i la seva muller descobreixen que el lladregot és un noi a l'atur, amb dos germans petits al seu càrrec, que viuen al llindar de la pobresa. Els protagonistes del llargmetratge, el matrimoni esmentat, perdonarà al jove la malifeta i, a partir d'aleshores, dedicaran part del temps lliure a ajudar a aquests germans necessitats. Malgrat haver tingut una flaca, Michel reacciona en

positiu: supera el rancor i mostra la seva humanitat just amb qui setmanes abans havia assaltat la seva llar. En essència, Torralba considera que la finalitat del nostre ésser és donar-nos, buidar-nos, expressar allò que som: «treballar els talents rebuts per fer amb ells quelcom que encara no existeix». L'incombustible filòsof ens recorda que la història humana és el resultat d'una llarga successió d'homes i de dones que han tingut l'audàcia d'expressar la seva vocació individual: «adonar-se del que manca i del que jo puc aportar en el món».

Un dels gestos humans que més agraeixo és l'amabilitat, sobretot quan sóc lluny de casa i en ruta per indrets que mai he trepitjat. Les bones maneres de la gent del Quebec és un dels records més agradables que no se m'ha esborrat d'un juliol a la *Belle Province*. Per una veïna de Jonquièrre, a prop del fiord Saguenay, els quebequesos es necessiten els uns als altres, sobretot quan la neu ho deixa tot colgat: «sovint quedem incomunicats, llavors no tenim cap més remei que ajudar-nos mútuament, l'hivern boreal és llarg i sever». Un context climatològic advers, que els nòrdics coneixen de primera mà, suscita empatia i gentilesa humana. Per la senyora, es tracta que tant tu com jo hi puguem sortir guanyant. Per viure dignament, Francesc Torralba apunta que necessitem els altres: «reconèixer la necessitat d'ajuda no empetiteix l'ésser humà, tot al contrari, el fa noble i savi». Afegeix Torralba, que una característica central de la vida humana és la vulnerabilitat: «viure amb la consciència desperta és adonar-se d'aquesta vulnerabilitat».

En *El coratge de ser un mateix*, un llibre formidable, Torralba no té dubte que som un do i hem vingut a donar-nos: «a donar el que som (...) donar no és perdre, és guanyar». I que, en conseqüència, la felicitat rau en donar.

ALBERT SÁNCHEZ PIÑOL: ANTROPÒLEG I ESCRIPTOR

“Quan et fan dir *xapurreo* a la llengua que parles, et fan assumir el discurs del colonitzador”

// BERENGUER DE MUSSOTS

Albert Sánchez Piñol, nascut a Barcelona el 1965 és escriptor, africanista i antropòleg. Autor de l'assaig *Pallassos i monstres: la història tragicòmica de vuit dictadors africans* (2000), dels reculls de relats *Les edats d'or* (2001) i *Tretze tristos tràngols* (2008) i de les novel·les *La pell freda* (2002), *Pandora al Congo* (2005) i –en castellà– *Victus* (2012). La pel·lícula *El Bosc* (2012), amb guió del propi Albert Sánchez Piñol a partir d'un relat aplegat a *Les edats d'or*, s'ambienta al Matarranya durant la Guerra Civil del passat segle i va estat rodada, a grans trets, en català del Matarranya. Hi conversem un agradable maití d'octubre en un local de l'emblemàtica plaça de la Virreina de Barcelona, a l'exvila de Gràcia.

Albert Sánchez Piñol
ISIDRE TIANA

Pregunta. *Fins ara éreu prou conegut com l'autor de La pell freda i ara ho sou encara més per ser l'autor de Victus. Com interpreteu l'excel·lent acollida que ha tingut aquesta darrera novel·la?*

Resposta. Era molt difícil superar l'èxit de *La pell freda*, que continua sent la novel·la actual més traduïda de la llengua catalana, amb 37 traduccions. Quan vaig pel carrer ja noto que no sóc l'autor de *La pell freda*, sinó que sóc l'autor de *Victus*; però això no ho he fet jo, ho ha fet la gent. Suposo que és una novel·la històrica que empelta molt bé amb els temps que vivim. Fins i tot quan l'escrivia, tenia la impressió que aquesta novel·la era necessària. La sensació és que la gent s'apodera del llibre i ja no és teu; és d'ells. I això és el millor que li pot passar a un autor. Jo creia que el millor que et podia passar com a escriptor és que et felicessin per un llibre, però és que la gent no et felicita, sinó que t'ho agraeix. No es pot demanar més, com autor.

P. *Com explica la gran repercussió internacional que ha tingut Victus?*

R. Vaig intentar escriure els elements universals d'aquella història, que són fàcils d'entendre fora de les nostres circumstàncies. Ha estat gràcies a això:

plantejar el nucli del que va passar com una lluita dels sectors populars contra dues tiranies, les de Felip V i Lluís XIV, a qui van arribar a declarar la guerra per escrit. En última instància, va ser la història d'una ciutat assetjada per dos imperis. Aquesta essència la pots vendre a tot arreu, com demostren les traduccions que s'estan fent: l'11 de setembre passat va sortir als Estats Units, ara sortirà a Rússia i hi ha opcions per vendre-la a Alemanya, França, Itàlia... Han comprat els drets a Croàcia i Hongria i a d'altres països. I això és perquè és una història universal. La història era allà, en la documentació històrica, i només calia escriure-la, i capta l'interès i és fàcil de vendre.

P. *És una història de la lluita del poble contra els poderosos.*

R. El panorama social a 1713 a Catalunya estava molt a prop de la guerra civil, per dir-ho d'alguna manera. El 1714 la guerra externa deixa entre parèntesis la guerra interior; però els historiadors expliquen que són les classes populars qui posen la iniciativa en la defensa de Barcelona i del país quan es queda sense aliats. Ho sabem del cert: tenim els debats parlamentaris, el

nombre de vots... En contra del que diu un cert revisionisme, les classes dirigents catalanes es volien rendir, però el braç popular s'hi va negar, va decidir que calia tirar endavant, i les classes dirigents es van veure forçades a fer aquest seguidisme, però no va ser la seva iniciativa: tot al contrari. En el mapa de l'antiga Corona d'Aragó, hi ha unes institucions de caire popular que estan vigents a 1713, quan hi ha més resistència. A Aragó havien estat molt laminades, aquestes llibertats. A València hi havia més resistència; fixeu-vos que els sectors austriacistes són els sectors populars. A Catalunya estaven tan vi-

gents que van necessitar un any de setge. Però la defensa de l'austriacisme era la cobertura legal dels catalans, perquè en aquella època qui lluitava sota l'empara d'un rei il·legítim era un pirata. Però veig que s'exagerava: lluitaven per un rei que estava a Viena! És com si estigues a Alfa Centauri! El seu discurs era el de les llibertats i les constitucions, que si les llegeixes són un edifici institucional admirable. Hi ha uns sectors historicistes que deien que allò eren *fueros locales*, però no és cert: tenien *habeas corpus*, una sèrie de drets i privilegis per als pagesos i per a la menestralia extraordinaris per l'època. I tot això, en el moment anterior a la Revolució Francesa. És això el que explica aquesta resistència tan desesperada i a ultrança.

P. *Com a antropòleg, com interpreteu la guerra?*

R. L'antropologia té una mirada distanciada que és molt astoradora per a la gent que no la practica. La primera cosa que has d'obviar és el dolor, perquè en la distància ho veus tot més nítid. El meu tema com a africanista eren els pigmeus, una excepció, una societat amb un nivell de conflicte social molt baix. Però per regla general, en els

pobles primitius, l'excursionista no és l'estat de guerra, sinó l'estat de pau. Segons una interpretació, en l'estat de pau hi ha l'intercanvi de béns: un tràfic de béns que la guerra talla. Una nova teoria diu que la guerra inverteix els béns i els converteix en mals: béns materials per destrucció, saqueig i assassinat; béns simbòlics per mals simbòlics, com a malediccions i conjurs. En ambdós casos hi ha una relació. No deixa d'haver-hi una relació. Aquí és molt clar: entre la catalanitat i la castellanitat sempre hi ha hagut relacions que han fluctuat. Ara mateix és evident que hi ha un estat de guerra a nivell simbòlic, per tot el que es diu. I actualment hi ha una dinàmica perversa: molta gent em vol obligar a renunciar a les meves idees, però ningú no està disposat a convèncer-me de les seves, argumentant les seves posicions, com seria el normal.

P. *En què va consistir la vostra tasca d'antropòleg a l'Àfrica?*

R. Vaig treballar a l'Àfrica supervisant les ONG subvencionades per institucions catalanes i espanyoles. També vaig fer treball de camp amb els pigmeus del Congo fins que va esclatar la devastadora guerra civil i vaig haver de fugir per potes, em va anar d'un pèl. A diferència del cooperant que és metge, de l'enginyer o del religiós, l'antropòleg practica el canvi de paradigma. Actualment és deplorable que una paraula típica de la dreta, 'caritat', ha suplantat la paraula de l'esquerra, 'solidaritat'. ONG com Greenpeace o Amnistia Internacional s'adrecen als governs, assenyalen el problema i li diuen què han de canviar. Però ara hi ha un seguit d'ONG de dretes que decideixen resoldre els seus problemes: això és caritat i neocolonialisme. La millor manera d'ajudar l'altre és invertir en les seves escoles, en el seu sistema sanitari.

P. *Fa un temps vaig anar a veure una pel·lícula basada en una narració vostra, El Bosc, ambientada al Matarranya. I em pregunto, en quina llengua parlen en aquesta pel·lícula? En lapao? En xapurriat?...*

R. Això em va molt bé per empalmar amb el que acabo de dir sobre l'Àfrica. Ho sento molt per fer servir aquestes paraules que ara estan una mica desfasades, però és colonialisme lingüístic, en el sentit més estricte del terme. El primer que fa el colonialista és

que t'automenyspreïs. Que et facin dir "xapurreeo" a la llengua que parles n'és una mostra: et fan assumir el discurs del colonitzador. Hi ha un poder que t'ha convençut del seu propi imaginari; tu no parles un idioma, tu xapurreeges. I el xapurreeo ha quedat. Tu vés a l'Àfrica i et diuen: *Nosotros hablamos en dialecto*. Això és colonialisme lingüístic, és el mateix. El colonialisme no sempre és exterior; el principal colonialisme que van exercir els poders europeus fins a mitjan del segle XIX era l'interior. Hi ha grups socials, grups ètnics, que s'han d'assimilar d'alguna manera. S'ha de destruir la seva ànima, i això passa per la cultura; i una de les facetes més importants de la cultura és l'idioma. Com pots negar que allò és català? Què vols que sigui? Xapurreeu? I ara s'han inventat, modernitzat, el mateix concepte i li diuen "lapao". Jo sempre dic que la gran tragèdia d'Espanya és que en lloc de modernitzar-se ha estat espanyolitzar la modernitat. La idea tirànica –castellanòfila i invasora– és de clara voluntat nacionalista. Apropiar-se ideològicament i culturalment i convèncer a la gent d'allà que no parlen el seu idioma, que xapurreegen. I no et diuen el què. El procés colonial és això, que tu assumeixes el discurs del colonitzador. Jo em quedava flipat. Anar al Matarranya no és anar al passat, és viatjar al futur perquè aquest és el projecte que hi ha. A més no se l'amaguen, quan el mateix ministre de cultura diu que vol espanyolitzar els nens catalans, s'està referint a això, és que així. Però és que no ens entenem parlant? I quan li ho dius, allà et consiren el seu enemic. esclar que hi ha variants, però què no veus que en última instància més enllà de qüestions d'ortografia hi ha una pugna de poders? Que hi ha un poder més omnipotent que l'altre, que t'està esclafant?

P. *El Bosc està ambientada al Matarranya, però rodada majoritàriament a la Terra Alta (Arnes) i Vila-rodona (Tarragonès).*

R. Però també a la Freixneda. Quan vam fer la pel·lícula vaig dir que s'ha havia de procurar respectar la parla del lloc, el matarranyenc. Hi vam tenir assessorament lingüístic –allà tots els autòctons parlen català, català del Matarranya, esclar. Aquest havia de ser un dels encants de la pel·lícula.

P. *Teniu vincles directes amb el Matar-*

ranya, oi?

R. Sí, la meua iaia era de la Torre del Comte –es deia Piquer– i de nen hi anava tots els estius. Encara hi tinc cosins –perquè allà tots érem parents– i conservo els amics de quan érem nens. També hi tenim una casa, un xaletet petitó entre l'església i la plaça Major. Hi vaig de tant en tant; per treballar està molt bé.

P. *Tot el Matarranya comença ha estar molt valorat turísticament; hi ha qui en parla com de la Toscana aragonesa...*

R. Home, tampoc és això.

P. *Evidentment.*

R. Però si ho volen vendre així ja m'està bé, jo els apoiaré. Hi ha algunes torres i restaurants de primera. La Torre del Visco a Fondespata, on jo no hi estat mai perquè és molt car, molt important. I Beseit, molt atractiva i amb una història al·lucinant, amb un paisatge molt verd; és la font del Matarranya. Et diria que el Matarranya m'ha influït tant com l'antropologia, i de la mateixa manera. És a dir, l'antropologia m'ha influït, però no pel fet que jo parli de pobles primitius com a antropòleg, sinó per la mentalitat que et dona. I a mi el Matarranya també m'ha donat una mentalitat, té una força tel·lúrica sorprenent. Jo començo a sospitar que no és casualitat que hi hagi tanta gent creativa que és d'allà o ha anat allà. Calaceit està ple de pintors i escultors. Hi ha una cosa en el paisatge del Matarranya que és molt dura i al mateix temps molt lliure, i això jo crec que són dos dels requisits que relaciono amb la creativitat. Ho has de passar malament però has de tenir llibertat per fer-ho.

P. *Dins de la vostra obra, a part d'El Bosc, s'hi reflecteix d'alguna manera el Matarranya?*

R. No, no. Però a *Victus* hi ha un fragment que passa a Beseit. Històricament hi va haver una escaramussa i un guerriller d'allà, Ricard Ballester, hi va tenir un paper important.

P. *Coneixeu l'obra de Desideri Lombarte?*

R. Sí, sé que és poeta. Ha estat musicat per part de grups de músics d'allà. Però per parlar del Matarranya sempre hi he tingut una certa aprensió, perquè no els vull ofendre en el sentit que no vull que em vegin com un imperialista –per dir-ho d'alguna manera– català. A València passa igual. És tan delirant tot plegat! En fi...

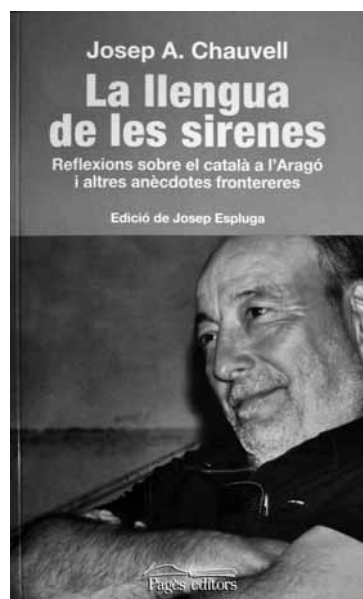
La llengua de les sirenes de J. A. Chauvell

// J. ESPLUGA TRENC

L'escriptor Josep A. Chauvell acaba de publicar un nou llibre d'assaig titulat *La llengua de les sirenes* (Pagès Editors, 2014), que aplega un bon manoll de reflexions sobre el català a l'Aragó i altres anècdotes frontereres, tal com adverteix el subtítol. Es tracta d'una visió desacomplexada de la realitat lingüística de l'autor, representada mitjançant un impagable conjunt d'anècdotes sovint surrealistes, de vegades increïbles, però sempre travessades per l'anhel d'una major dignitat per a la llengua catalana a l'Aragó, tan anorreada per bona part del sistema mediàtic i polític regional. Chauvell comenta també diverses tradicions locals encara ben

vives als pobles de la Llitora, tot situant la Franja com una autèntica cruïlla cultural entre els territoris d'Aragó i de Catalunya.

Els diferents capítols del llibre són un recull dels escrits d'opinió que l'autor va publicar a 'La Manyana de la Franja', suplement del rotatiu lleidatà *La Mañana*, on va col·laborar entre el 2001 i el 2007. En un principi, aquest recull havia de constituir un volum de la col·lecció *Quaderns del Cingle*,

que editava la Iniciativa Cultural de la Franja, però les dificultats financeres d'aquesta institució arrel les dràstiques retallades de les institucions públiques aragoneses han propiciat la seva publicació per Pagès Editors, l'editorial habitual de l'autor.

Per cert, les 'sirenes' a les que fa referència el títol del llibre no són les mitològiques, sinó les que des de la guerra civil mai han deixat de sonar als campanars dels pobles lliterans.

Art i natura

// JOSEFINA MOTIS

Anava compartint imatges de la ciutat, i retratant arbres en els parcs, dient de conya, *Retratant arbres / a la ciutat de molt art / una de poble*.

I amb sorpresa, he tingut accés a una informació que barreja les dues coses. Magnífica iniciativa que no ve del tot de nou. La Diputació d'Osca, des de 1994 amb el Programa «Arte y Naturaleza» ha dut a terme un programa per enriquir el teixit patrimonial de la natura i cultura del territori de la província, amb la instal·lació d'obres d'art i la consecució d'una col·lecció itinerant de treballs d'artistes de renom internacional entre els que destaquem a Fernando Casás, notícia d'actualitat a la Llitora i anteriorment als Monegres.

Artista natural de Galícia, anant i tornant de Brasil, és protagonista del paisatge amb la interpretació artística de *Los árboles como a Arqueología*. El 2003 dins d'«Arte y Naturaleza», va fer una exposició de la seva obra als Monegres, Una escultura amb 8 monòlits de granit i dos oliveres plantades, que s'aixequen al límit d'un penya-segat amb costats erosionats de pedra vermella com muntanya tallada al vent a sobre

l'impressionant paisatge monogrí, on la natura ha perdut la memòria del seu bosc. Des de la distància integra un entorn monumental, com si simbolitzés l'arqueologia d'una vida que ha existit.

El 2004 la seva poètica dels arbres com a arqueologia el va portar a l'exposició *Arqueología del no lugar* al Círculo de Bellas Artes. El retrobament amb la natura és present a la vida i l'obra d'aquest artista. Els paisatges naturals de Brasil i Galícia han influït a les seves obres, utilitzant el que li ofereix la natura des dels troncs de l'Amazones fins als materials del litoral galleg. Els punts bàsics dels seus treballs són relatius a la descomposició i transformació causats pels elements naturals com el vent, els insectes i els processos materials i industrials. Les seves escultures són monumentals, intenten eliminar les fronteres entre la natura i el món de la cultura i la seva percepció, buscant que les persones respecten el paisatge. Emocionalment d'una manera visual, la poètica d'aquest artista es basa en que des de l'univers, l'home, el món, el cos-

Una mostra de l'obra de Fernando Casás
ARXIU

mos, i la natura són compatibles.

Hi ha informació actualitzada sobre aquest artista, al web del CDAN –Centro de Arte y Naturaleza– on s'explica l'itinerari per a visitar la obra.

La notícia és que Albelda, entre els dies 5 i 12 de desembre a l'espai cultural la Abadia, ha estat exposat, amb molt d'encert, «Arte y Naturaleza», amb la col·laboració de la Diputació provincial d'Osca

Així ho anunciava Ester Sabaté el dia 6 de desembre: «Avui hem inaugurat l'exposició "Arte y Naturaleza", deixada per la Diputació. Gràcies a aquest programa que compleix 20 anys s'ha aconseguit que el món rural es converteixi en una exposició itinerant per acollir diverses obres que formen part del paisatge, sent una manera d'aprofitar els recursos naturals i fomentar la cultura.»

Reclamacions d'inversions per la millora de la N-230

// CARLES BARRULL

La N-230 és una carretera que des de Lleida puja cap a Vielha i França passant per la comarca de la Ribagorça amb un alt índex de circulació i també d'accidents. A mesura que passen els mesos, i els accidents, la indignació dels veïns ha anat augmentant, com es va veure el 6 de juny a Vilaller, a la reunió d'alcaldes de la Ribagorça, l'Alta Ribagorça i la Vall d'Aran que es van manifestar amb el lema "Una N-230 segura. + controls a los camiones" i van signar la Declaració Ribagorça-Aran on reclamaven més actuacions i projectes a la carretera. Un manifest que el 20 de juny va rebre el suport de la Diputació de Lleida.

Tot i això, la resposta de l'administració fou l'augment de controls de velocitat i el PP tombava el 7 de juliol una moció del senador Paco Boya (PSC) que reclamava millores. A finals de mes, CHA i UPyD exigien més inversions i l'eurodiputat de CIU-CDF Ramon Tremosa preguntava al Parlament Europeu sobre aquesta via, responent que és obligació dels estats aquestes inversions

però que podien demanar fons europeus.

L'augment de controls va generar un nou malestar entre els alcaldes pel seu afany recaptatori, tal com van expressar els d'Areny i Sopeira a la reunió del 14 d'agost celebrada a Sopeira, on van acordar demanar reunions amb el Ministeri de Foment i d'Interior i amb els sots-delegats de l'Estat a Aragó, Catalunya, a Osca i a Lleida enviant les cartes a finals d'agost. Al mateix temps, la reunió entre la presidenta Rudi i la ministra Pastor no va tenir cap compromís. El 4 de setembre els representants lleidatans es reunien amb la sots-delegada Imma Manso on van defensar la petició de fons europeus. El 15 de setembre, els senadors Ramon Alturo, Maite Rivero i Manel Plana (CiU) van demanar una reunió urgent amb la ministra de Foment i a l'octubre tancaven una visita de la Ministra.

La proposta de pressupostos per al 2015 ha deixat una partida reduïda al manteniment d'aquesta carretera i de la N-260, que va criticar el president de la Diputació de Lleida, Joan Re-

Manifestació a Vilaller
NÚRIA CASTELLS

nyé (CiU). Per contra, el ple de la Comarca de la Ribagorça i de la Diputació Provincial d'Osca s'oblidava de la N-230 i reclamava més inversions per a la N-260. Aquest oblit és degut a les manifestacions dels veïns i empresaris de Benasc, encapçalats pel diputat Manuel Mora (PP) per millorar la N-260, un acte, criticat pel PSOE d'oportunista, que ha rebut el suport del PAR i de CHA per a demanar més millores per l'Eix Pirinenc fins Benasc.

A hores d'ara, totes les esmenes de PSOE, PSC i CiU per a millorar aquesta carretera, i totes les del PAR han quedat tombades pel PP al Senat i tot sembla indicar que les inversions per aquesta infraestructura per al proper any serà un miratge. Sense euros... sols cal desitjar que hi hagi menys accidents i que no hi hagi víctimes.

TOT ENSENYANT LES DENTS

Postal de Nadal // Ramon Sistac

Tronca de Nadal / caga tarrons / i pixa vi blanc / no cagues arengades / que són massa salades / caga tarrons / que són més bons. La tronca, tronc, xoca, soca o tió. A l'Alt Aragó *toza o tizón*. A Occitània, especialment a la Gascunya i al Llenguadoc, *tidon o cachafuòc*. Una mostra més d'aquell component escatològic que s'atribueix a la cultura catalana (per bé que, com veiem, no en té l'exclusiva, ja que és compartit amb les cultures veïnes) i que s'expressa particularment per Nadal a través del fet de "fer cagar" la tronca i del mític "caganer" del pessebre, betlem o naixement. Tradicions ancestrals, tradicions viscudes en l'entorn familiar que, amb la crisi de valors que es produeix en la nostra època —més que evident en la caiguda del paper nuclear de la família—, entren en contradicció amb els models contemporanis de relacions humanes i de consum. D'ací la suposada "socialització" de la festa que, sobretot en entorns urbans, ix del clos familiar per a passar al de l'escola. Així, la tronca esdevé un insuls "cagatió" plastificat, i això en el millor dels casos, perquè sovint és substituït per tradicions igualment plastificades castellaneres o, encara més, anglosaxones. Vaja, com està passant també amb la Castanyada i el Halloween.

No és que avui em vinga gaire de gust d'anar d'etnicista, no...

Però mireu, si per casualitat veiésseu passar eix matalot gras i escolrit que camina com un onso, el Pare Nadal, Papa Noël, Santa Claus o com dimonis li diguen... no us ho penseu dos camins: foteu-li una escopetada i engegueu-lo als collons. Abandoneu d'una punyetera vegada *il panettone*, els polvorons o els greixosos pastissos pseudonadalencs i guanyeu dos o tres quilos (o quatre) ben a gust i lleialment amb els nostres torralls de tota la vida. Feu cagar el tronc i feu Reis (o *Reixos*), i siguem feliços tots plegats en companyia dels nostres —ja sabeu: per Nadal, res de política—, tot fonent-nos amb les nostres arrels, les nostres venes, com diem a Camporrells. Unes venes que arrelen, *venen* o *arrailen* en el nostre passat i origen, i que si no resultés rematadament cursi diria que es perden en la nit dels temps. Compreu, gasteu i mengeu com fa tothom, però no deixeu mai de transmetre als vostres fills est llegat sagrat: el record de quan vivíem al bosc, l'essència de la nostra espècie i l'origen dels nostres sentiments, que és allà on naix la solidaritat col·lectiva.

Jo, per la meua part, avui (mitjans de desembre) ja tinc les ametlles torrades per a fer els torralls. I, amb la boca endolcida de pensament, us desitjo un bon Nadal i, si rebeu la revista més tard, un esperançador 2015.

FUNDACIÓ CRISÁLIDA DE CAMPORRELLS

Cerca d'un món millor enmig del mont

// MÀRIO SASOT

Parlar durant més de cinc hores llargues amb el Jacinto Marqués, president de la Fundació “Crisàlide” de Camporrells, al si de l'obrador “Atenea” on treballen cinc joves amb discapacitats, és entrar en un món diferent, una mena de galàxia estranya incrustada a escassos quilòmetres del món real, on regna la calma, la solidaritat, el tracte proper i amable, sense cap hipocresia ni melindrosa dolçor impostada ni afany d'adoctrinament.

Des de l'atalaia de l'edifici de la Fundació que alberga el forn de pa als seus baixos, s'albira la immensa serra que agermana l'Alta Llitera i la Ribagorça. A l'hora, el tràfec dels “familiars-empleats” de la pastisseria, netegen l'obrador, preparen i escalfen el forn, remenen la massa, atenen els clients de la cafeteria... demostrant que hi ha vida i futur possible per a unes persones a les quals la vida no els ha estat fàcil.

La Fundació Crisàlida, creada per Marqués l'any 2009 per buscar sortides laborals i vitals dignes a un grup de joves disminuïts psíquics del seu entorn, té des de fa una mica més d'un any, als baixos de la seva residència habitual, un forn que dóna treball i alegria de viure a cinc persones de la zona amb diversos graus de discapacitat psíquica i a dos adults: el mateix Jacinto i la seva germana Lucía, mare de la Cristina, una de les joves que treballen al forn de pa.

A més d'ells tres, estan en nòmina d'aquest Centre Especial d'Ocupació Aleix i Martí, dels quals Jacinto té la tutela legal després d'haver estat el seu pare d'acolliment quan eren menors d'edat; Iris, la núvia d'Aleix, i David, que viu amb la seva família al poblat veí de Natxà i que cada dia es desplaça a Camporrells amb bicicleta. Excepte Cristina, de 21 anys, els altres joves en tenen 22.

Molt abans del trenc d'alba, cap a les dues del matí, per rigorosos torns, dos d'ells s'aixequen amb al-

D'esquerra a dreta: Manel Vila, Jacint Marqués i Jovan Divjac
CRISÁLIDA

gun dels dos adults, Jacinto o Lucía, per fer la primera massa de pa i encendre el forn. A més del pa fabriquen unes boníssimes coques, cassoletes de poma o de pera i *panetons*.

Aquests productes són venuts als veïns del poble i visitants en el mateix local. Però també fan lliuraments a domicili a veïns del poble que no poden desplaçar-se i repartiments en furgoneta a empreses solidàries amb el projecte de pobles com Binèfar, Montsó, Mollerussa, Tamarit, etc.

Els repartiments del pa a Camporrells són a càrrec dels mateixos joves rebosters, que també fan cafès i atenen els clients a la barra instal·lada al mateix despatx de pa. Els repartiments “exters” els realitza cada dia Jacinto amb la seva furgoneta. Lucía, la germana de Jacinto s'encarrega més de controlar l'elaboració del producte: el punt de la massa, la cocción al forn, etc.

Cada un d'aquests joves cobra el salari mínim interprofessional. En virtut de la legislació existent a Aragó per als Centres Especials d'Ocupació, la DGA es fa càrrec de la meitat del sou dels empleats discapacitats. Lucía i Jacinto que fan alhora de gerents, caps de personal i de monitors dels xiquets cobren el seu sou “íntegra i directament de la

caixa registradora” –com sol dir Jacinto– de les vendes dels productes.

“El nostre projecte no és replicable perquè neix en un lloc concret; un poble petit, en un medi familiar especial i un entorn social molt determinat. És un model de vida integral i integrador: amb el treball de la fleca tenen una cosa bàsica: autonomia i autoestima, perquè guanyen un sou i poden disposar-ne, administrar-se. Vivint a la casa amb tots, al mateix poble i comarca on treballen, se senten integrats, coneguts i reconeguts. El nostre proper projecte és construir quatre cases, més amunt d'on hi ha l'actual residència, on ells podran fer una vida independent” –explica Jacinto.

Empreses solidàries

El projecte Crisàlida, i més recentment l'Obrador Atenea, gràcies a l'entusiasme, la transparència i la confiança que inspira Jacinto, el seu fundador, ha concitat una infinitat de gestos de solidaritat per part de moltes empreses de l'entorn geogràfic catalanoaragonès en què està inserit Camporrells. El mateix Jacinto ens dóna uns exemples: “Un bon dia, Francesc Sales, propietari de l'empresa d'ascensors Sales ens va oferir donar-nos una finca de set

hectàrees d'oliveres a Alcoletge, amb els queensem iniciar un projecte de fabricació d'oli amb una gran proximitat i tracte directe amb l'usuari (empreses o particulars) que compri el nostre producte. L'empresa Fribín, de Binèfar, ens ha donat 12.000 euros i ven a la seva botiga de l'escorxadors els nostres *panetons*, i va incloure'ls en les cistelles de Nadal que dona a tots els seus treballadors". Un altre particular, Santiago Fumat Saragossa, ens vol regalar una altra finca. També mantenim relacions de col·laboració i suport mutu amb la cooperativa de Vallbona de les Monges, que produeix vi i oli, comercialitza el "Vi de les oliveres", i compta amb nombrosos disminuïts psíquics en la seua plantilla. Recentment, Isabel Martínez, propietària d'una òptica a Vielha, ens va revisar i va graduar la vista als set components de l'empresa i ens ha construït ulleres, tot això gratis, a tots els que les necessitàvem".

Isabel, que va arribar a l'obrador de la Fundació a lliurar les ulleres als joves (i a Jacinto, unes per llegir de prop) el mateix matí que aquest periodista estava realitzant aquest reportatge, va comentar que "feia temps que tenia en ment col·laborar amb Crisálida i al final vaig pensar que, millor que donar una quantitat de diners, era fer el que jo sabia fer, que són ulleres, com ells fan pa".

Oci i cultura, la tercera pota del projecte

Però el projecte de Jacinto, va més enllà, molt més enllà dels meravellosos límits de Camporrells i d'aconseguir un mitjà de vida just i digne per la seva "troupe". Com es pot comprovar en la seua biografia, de la qual parlarem més tard, la mirada d'aquest enginyer industrial solidari no té límits i es dirigeix i es fixa en tot el que passa al món. I d'altra banda un dels seus objectius i el de la fundació és que els nois que s'integrin en Crisálida tinguin contacte amb el món de l'art i de la cultura i gaudeixin d'activitats creatives.

Per això una de les seves primeres iniciatives, el 2010, a l'any d'haver-se creat la Fundació i els premis literaris Crisálida, va ser portar a Camporrells a Víctor Manuel el dia de l'acte del lliurament dels premis, a cantar la cançó "Solo pienso en tí", inspirada en un cas real d'amor entre dues persones disminuïdes psíquiques, en un acte al qual van assistir 1.200 persones. "Amb la sorpresa que, quan l'estava cantant, van pujar a l'escenari, agafats de la mà Mari Luz i Antonio, els joves amants d'un centre de discapacitats de Cabra (Còrdova) als que en el seu moment es va negar a casar l'arquebisbe de Granada, la història va inspirar la cançó. Mai vaig veure plorar d'emoció a tanta gent alhora com

L'equip de l'obrador en plena feina
CRISÁLIDA

en aquest moment" –recorda Jacinto.

"Les mil papallones de les que parla la cançó van ser dibuixades i numerades en una tela de 40 metres de llargària i després es van repartir entre diferents centres de persones amb discapacitat"

Als Premis Literaris de la Fundació Crisálida hi participen persones amb discapacitat i escriptors professionals o especialistes en Serveis Socials amb històries que trac-

Una vida oberta, de cor, al món

La biografia de Jacint Marquès Mancho (Camporrells, 1966) sorprèn i sedueix per la rectitud ètica de la seva trajectòria, combinada amb una alambinada i sinuosa mobilitat geogràfica arreu del món.

Va estudiar fins a 5è d'EGB al seu poble i va realitzar el batxillerat a Tamarit i Lleida. Es va traslladar a Barcelona, on va iniciar els estudis d'Enginyeria Industrial a l'Escola Industrial del carrer Urgell, però els va interrompre per posar-se a treballar.

El 1992 se'n va anar a Bolívia des d'on va realitzar viatges per altres països de Sud-Amèrica, treballant amb ONGs com Intermon OXFAM.

Un any més tard, el 1993, se'n va a viure a Moçambic on roman quatre anys. Els dos primers treballa a la capital, en un centre que acollia 180 "meninos da rua" (nens abandonats) i els altres dos a Chicualacualla, a la frontera amb Zimbabwe, col·laborant amb Metges sense Fronteres en tasques logístiques.

El 1997, surt d'Àfrica i salta a Àsia, concretament a Antapur (Índia) per treballar amb la Fundació Vicente Ferrer. "Allà m'hagués quedat a viure per sempre si no hagués contret una greu malaltia que em va obligar a tornar a casa" –confessa.

El 1998 torna definitivament a Espanya, on acaba a Barcelona els seus estudis d'enginyeria. Troba feina com a professor al col·legi La Salle de Mollerussa, mentre resideix a Camporrells. L'any 2000 realitza una visita a Nicaragua on coneix personalment Ernesto Cardenal, que "reforça les meves conviccions cristianes en l'espiritual i socialistes en el social en la línia del desaparegut ex dirigent del PSUC Alfons Carles Comín".

En 2013, quan el projecte de l'obrador Atenea reclama la seva dedicació exclusiva, demana l'excedència del seu lloc de treball.

Martí i Aleix a l'obrador. CRISÀLIDA

ten sobre aquests temes. Per presentar el projecte, el 2009, va venir Enrique Martínez, líder del grup musical Fundació Toni Manero. El llibre que recollia les obres premiades va ser publicat per l'editorial Milenio amb pròleg de Víctor Manuel.

Un altre projecte cultural interessant va ser l'elaboració d'un gran mural al peu de l'edifici de la Fundació, realitzat pels xics de Crisàlida amb participació de nombrosos artistes de la zona. A la festa de la seva inauguració van venir els Comediants, que van crear una *performance* per a l'ocasió.

Des 2012, els membres de la Fundació realitzen caminant, a l'estiu, el Camí de Santiago, "en què hem trobat a gent i grups meravellosos,

Una ballarina de Moçambic, a l'acte de record de la Revolució dels Clavells a la seu de Crisàlida

CRISÀLIDA

amb els quals mantenim una relació d'amistat i compartim projectes".

L'any 2014 ha estat especialment fructífer en activitats i projectes externs per a Crisàlida i els seus integrants.

El 6 de Juny van anar a Sarajevo, on van ser rebuts per autoritats i entitats cíviques del lloc, en els actes commemoratius dels 20 anys de la Fundació de l'ex-general bosnià d'origen serbi Jovan Divjac, després d'haver vist per televisió, la impressionant imatge, el 6 d'abril de 2012, de les 11.541 cadires vermelles que recordaven a cadascuna de les víctimes del setge de Sarajevo per les tropes sèrbies 20 anys enrere.

Prèviament a la visita a Sarajevo, el juliol de 2013, van celebrar a la seua casa un acte d'homenatge a aquesta ciutat màrtir amb la participació d'una jove violinista bosniana resident a Barcelona, "en record del cellista que va estar tocant dia a dia durant els mesos que va durar el setge al lloc", i l'arquer olímpic del 92, Antonio Rebollo.

El 2 de novembre de 2014, fa tan sols un mes, van venir a la Fundació Crisàlida de Camporrells, l'exgeneral Otelo Saraiva de Carvalho i una ballarina de Moçambic, que actualment treballa a l'ambaixada d'aquest país a Madrid, en els actes de celebració del quarantè aniversari de la Revolució dels Clavells portuguesa. Els clavells que es van repartir aquest dia van arribar, posteriorment a la catedral de Santiago, en l'últim "camí" fet pels joves crisàlids i els seus monitors recentment.

DONES

Amma // M. Llop

Mata Amritanandamagi Devi, coneguda mundialment com a Amma (la Mare) va nàixer l'any 1953 en un poble molt petit, al costat de Kerala, Índia, en un entorn de pobresa i patiment. Des de molt petita ja era una nena peculiar; va sentir la necessitat de fer meditació i ajudar els altres. Podia passar hores en un estat místic de meditació i sentia una gran preocupació per les persones desgraciades. Amb 22 anys va decidir donar a conèixer el seu missatge espiritual per tot el món. La seua ONG, *Embracing the World*, ha construït més de 40.000 cases per tota l'Índia; va destinar un milió de dòlars per als afectats pel Katrina... La mística de l'abraçada que regala l'Amma s'ha difós tant que milers de persones fan una llarga espera per tal de rebre el petit contacte de la guru índia. Amma pot estar vint hores fent abraçades i una benedicció amb *malayalam*, la llengua de l'estat indi de Kerala;

viatja per tot el món i ha donat més de trenta milions d'abraçades. Ella estima tots els éssers humans; és alabada com un messies, equivalent a Gandi. *Ashram Amritapuri*, la barraca on va nàixer Amma és considerada la capital de les abraçades on hi ha multitudinàries peregrinacions. És una gurú que regala oracions per Internet; de les seues activitats podem saber a través de Twitter i Facebook. Ha realitzat nombroses conferències internacionals, com l'any 2004, al Fòrum de Barcelona, en el Parlament Mundial de les Religions. Entre altres reconeixements l'ONU li va concedir, l'any 2002, el premi *Gandhi King* a la no-violència. L'any 2005, en el festival de Cannes es va estrenar la pel·lícula *Darsha*, del director Jan Kounen, sobre la seua vida. Em quedo amb l'afirmació d'Amma: "el ser humà no pot progressar espiritualment si no desenvolupa un esperit altruista".

Elena Montull Gómez, pintora contemporània

// CARME MESSEGUER

L'Elena (Fraga, 1976) sempre havia tingut una vena artística, tot i que va decidir estudiar Teràpia ocupacional perquè també sempre havia sentit la inquietud d'ajudar les persones més desvalgudes. Es va formar a Saragossa (1994-1997) i encara hi conserva bones amistats, però va trobar feina a Barcelona i s'hi va dedicar durant uns anys, tot i que aquesta professió –confessa– xucla molt i va decidir paral·lelament formar-se artísticament a La Llotja (2001-2003), d'on va sortir titulada en Arts aplicades al mur.

Establerta a Sabadell, finalment va decidir fer un cop de cap i intentar dedicar-se professionalment a la pintura. Explica que se n'aprèn molt quan passes de dedicar-hi el teu temps lliure a fer un horari de treball. Pareix que l'aposta va ser encertada i l'Elena ha exposat, en mostres individuals i col·lectives, en diversos indrets i ambients, com

Barcelona, Sabadell, Girona, Figueres, Saragossa, Florència, Edimburg, Bordeus i, per descomptat, a la Sala d'art del Cegonyer i al Palau Montcada de Fraga, on va donar a conèixer, les passades festes del Pilar, la col·lecció *Contemporànies*.

L'artista insisteix a afirmar que no fa pintura hiperrealista sinó figurativa, inspirada en Caravaggio, Velázquez... i Hopper.

Pinta, fonamentalment, dones contemporànies, joves i urbanes, per qüestions pràctiques inspirades en vianants anònimes i sovint també en cosines i amigues, encara que a camins s'hi endevina també la figura d'ella mateixa. Els retrats són evo-

Pintora en estudi, una obra d'Elena Montull

cadors, sovint dones d'esquena o de cantó, i amb un acurat tractament de la llum. L'artista ha dedicat també una sèrie a dones fragatines en la línia que la caracteritza, seleccionant escenes intimistes, de dones en el procés de vestir la indumentària tradicional. A més, té obra gràfica, amb una sèrie de nines *vintage* i esbossos de figura humana.

L'Elena diu que és optimista i que si en temps de crisi s'ha anat fent lloc com a pintora pensa que podrà continuar dedicant-s'hi en el futur, encara que ara mateix obre un breu parèntesi perquè està a punt de ser mare: Benvinguda, Valentina!

U12

Aragonesos a Catalunya // Esteve Betrià

Els efectes de tot tipus que ha tingut per a la societat i la identitat de Catalunya la immigració procedent d'altres zones de l'Estat espanyol en temps moderns –vull dir al llarg del segle que va de l'últim quart del segle XIX al darrer del XX–, que ha afectat sobretot la conurbació de Barcelona, comença a ser estudiada en detall des de perspectives i disciplines molt diverses. Amb tot hi ha un aspecte en l'estudi i l'anàlisi sociolingüístics dels fenòmens migratoris a Catalunya que encara és, a parer meu, força deficient o, si més no, no s'ha fet amb prou cura.

Així, pel que fa a la repercussió que aquesta migració ha tingut sobre la llengua catalana, tothom que se n'ha ocupat ha destacat que, almenys fins a les grans migracions dels anys cinquanta i, sobretot, dels seixanta i primera meitat dels setanta del segle passat, la integració lingüística (i social) dels foravinguats ha estat, en especial entre els immigrants procedents de l'Aragó, força ràpida i escassament conflictiva; es podria dir que ha estat exemplar. Esclar que en les estadístiques de la sociolingüística quantitativa, altrament dita demolingüística, no es detalla la localitat –o la comarca– de procedència dels emigrants aragonesos a Catalunya. Potser si s'entrés en el detall es veuria que el percentatge més important d'aquests emigrants aragonesos correspon a naturals de localitats aragoneses de llengua catalana, encara que en moltes ocasions aquests foravinguats ho ignoressen o, si més no, en un primer moment, ho fessen veure.

I encara que passen anys i anys, en les estadístiques sociolingüístiques, aquests aragonesos catalanoparlants els continuem trobant, en el vessant lingüístic, com a aragonesos tipus, és a dir castellanoparlants (no cal dir que els aragonesos aragonòfons, ni els coneixen ni se'ls espera). Doncs bé, com que la demolingüística no matisa prou ens trobem com a immigrants aragonesos que

han sabut integrar-se en la societat (i la llengua) de Catalunya personatges tan significatius pel país com ara (i ara em permetreu que barreja passat i present, això sí, sense moure'ns del segle XX) els polítics Josep-Anton Duran i Lleida o Joaquim Maurín, els escriptors Desideri Lombarte, Jesús Moncada, Mercè Ibarz o Francesc Serés, els periodistes Mari Pau Huguet, Manuel Campo Vidal, i els artistes Pau Gargallo o Miquel Ibarz, per esmentar només noms propis prou coneguts de la societat catalana. La demolingüística reflecteix aquests immigrants aragonesos de renom, al costat de desenes de milers d'altres immigrants també procedents de les comarques orientals d'Aragó, com a no catalanoparlants d'origen; en fi, que es tractaria, des del punt de vista de la sociolingüística quantitativa, d'una migració exògena, formada per gent vinguda de fora del país.

Esclar que tampoc les estadístiques sociolingüístiques discriminen entre els valencians immigrants a Catalunya –que amb els aragonesos constituïen la gran majoria en el primer quart del segle XX i encara ara és força nombrosa– procedents de les comarques catalanòfones del País Valencià i els procedents de les comarques castellanòfones. En aquests cas, la demolingüística acostuma a col·locar a tots els valencians en el sac dels catalanoparlants, com si sempre es tractés d'una migració endògena. Potser, des d'un punt de vista numèric una cosa compensa l'altra, però entenc que cal matisar: el matís, en sociolingüística, sempre és important.

En fi, un servidor –i mon pare, i ma mare, i mon germà, i alguns oncles i tietes, i molts cosins, i força amics, i...– serà per sempre per a la demolingüística catalana un aragonès que entén, parla, escriu i llegeix el català, és a dir un exemple de foravinguat plenament integrat a la cultura i la societat del país.

La corrupció al País Valencià, al descobert en la novel·la *La meua germana Yvonne*

// REDACCIÓ

La corrupció i la necessitat de regenerar la política valenciana cercant la responsabilitat d'aquells que han situat el país a la vora de la fallida tècnica són els dos eixos que han centrat la presentació de la novel·la *La meua germana Yvonne*, celebrada en la sala d'exposicions del teatre Micalet de València. La publicació és obra de la periodista Emma Zafón, col·laboradora de *Temps de Franja* en el darrer any. Desenes d'interessats en apropar-se a la temàtica de corrupció que saceja des de fa dècades la Generalitat Valenciana van assistir a l'acte que va comptar amb la presència del polític valencià Joan Ronxera i de l'autora de la novel·la.

La presentació va abordar alguns dels temes més polèmics que centren l'actualitat arran de l'inici de l'actual crisi econòmica, com poden ser la corrupció, les irregularitats comeses per la classe política, la precarietat de la classe mitjana al País Valencià i la progressiva devaluació de la llen-

gua en tots els àmbits d'ús. Precisament, la situació del català en els diferents territoris de l'àmbit lingüístic és un dels puntals de l'argument de la novel·la, en la que també apareix breument un municipi de la Franja de Ponent. En aquest punt, la trama critica les diverses polèmiques sorgides tant en Aragó com el País Valencià amb els successius governs del Partit Popular.

Durant l'acte, els assistents van poder intervenir i debatre amb els participants per exposar el seu punt de vista sobre els aspectes més controvertits dels processos judicials que se succeeixen actualment en el territori. Per la seua banda, Emma Zafón va defensar la necessitat de depurar les responsabilitats de tots aquells que han provocat la "ruïna", en paraules de l'autora, del País i va manifestar la urgència de restaurar la dignitat del català, llengua en una situació de risc de desaparició en nombroses zones del País Valencià.

Emma Zafón durant la presentació de *La meua germana Yvonne*
CARLOS PEÑA

Breu sinopsi de l'obra

La meua germana Yvonne. Una història de corrupció política a la valenciana trasllada el lector a l'any 2011, quan el govern de la Generalitat Valenciana es veu cercat, per primera vegada en 16 anys, per la justícia. Amb to irònic i un tractament purament humorístic, la novel·la repassa la breu trajectòria d'Yvonne Gimeno, suposada promesa de les institucions més putrefactes del país.

NO SOM D' EIXE MÓN

2015: 10 sense Moncada i Galan // Francesc Ricart

Any rodó, dels que es recorre a celebrar efemèrides i records. Nosaltres tenim dues persones claus que farà 10 anys que falten: Jesús Moncada i Josep Galan van morir el 2005. Caldria aprofitar-ho. El món ha continuat després de les sotragades, no pot ser d'altra manera; però a la Franja ens ha quedat un món més imperfecte i afeblit.

Dos homenots com Moncada i Galan es troben a faltar massa i, ben segur, que encara hem de reclamar-nos com els hem d'aprofitar. Parlem-ne. Ara som a punt de cloure l'any Desideri Lombarte, amb les lliçons i accions apreses, traslladem-ho a recordar tant com puguem les dues figures del Baix Cinca i l'obra de cada u. Mequinensa i Fraga han de capitalitzar accions commemoratives adreçades a tota la Franja i al món català: actes acadèmics, lectures, recreacions, actuacions artístiques, publicacions, estudis, converses, compareixences, records, homenatges...

Quantes coses han passat aquesta dècada! Des d'aquest tòpic permeteu que enumeri fets que ens han passat en absència de l'autor de *Camí de sirga* i el recopilador de *Les cançons de la nostra gent*: el tragí de les lleis de llengües i les vergonyes sofertes, amb episodis com el de la sistemàtica despersonalització atida per l'administració aragonesa amb denominacions indignes de la llengua..., les hipocresies al voltant del litigi per

les obres del Museu diocesà i comarcal de Lleida, la crisi general –econòmica, política i de tot ordre– d'aquesta part del món contra la qual ben segur, Jesús Moncada i Josep Galan, ens haurien ajudat amb la seua determinació.

I, malauradament, tampoc no han pogut fruit d'esdeveniments i fets remarcables com el desenvolupament extraordinari del món telemàtic, o els 30 anys del català a les escoles, ni que siga de manera tan precària; o el Museu de la Mina de Mequinensa, o la reedició del cançoner *Toca manetes*. O el moment tan esperançador per al món català que suposa el procés de la independència del Principat de Catalunya.

Un munt de coses i part d'un tram de vida nostra sense la presència d'aquests referents de la Franja sense els quals res no es podria entendre: la resistència lingüística, la dignitat cívica i l'obra literària del nivell més alt; tres atributs aportats per aquestes dues personalitats que al meu entendre van posar la Franja de ple en l'univers català. Ara nosaltres hem de respondre al "llegat" de Moncada i Galan. No ens enganyem, els temps són molt difícils, però tenim la sort enorme de poder continuar comptant amb el testimoni i el suport ferm de les seves obres, dels seus exemples vitals, dels seus mestratges que ens han de servir per continuar sirgant riu amunt i alimentant xiquets i joves amb les cançons de casa.

Lo bisbe Omella, natural de Queretes, promocionat pel papa Bergoglio

// MÀRIO SASOT

El Papa dels catòlics, Jorge Mario Bergoglio, va nomenar el mes passat a l'actual bisbe de Calahorra i la Calzada-Logronyo, Juan José Omella Omella, nascut a Queretes, com a membre de la Congregació per als Bisbes. Segons contava en una magnífica crònica des del Vaticà el corresponsal de *la Vanguardia* Eusebi Val, la decisió del Papa va causar certa sorpresa i perplexitat en ambients de la Cúria. Es tracta, en opinió d'Eusebi Val, d'una promoció una mica inusual i a l'hora molt significativa, per tractar-se del responsable d'una diòcesi relativament petita. La Congregació per als Bisbes és una de les més influents al Vaticà, perquè intervé en el procés de selecció de nous bisbes i ofereix el seu consell al Papa quan es produeixen nomenaments per cobrir places vacants.

Mitjans periodístics i eclesiàstics propers al Vaticà interpreten aquesta mesura com un pas més en l'estratègia de Francesc, iniciada significativament a Espanya amb el relleu del bisbe de Madrid Rouco Varela, de remodelació de la Cúria, en un intent de canviar la imatge de l'Església Catòlica cap a una major senzillesa i apropament a les bases i així marcar distàncies amb els temps de Benet XVI. En els llocs més rellevants s'ha situat ja a homes de la seva confiança. El relleu natural al capdavant de les diòcesis, quan els seus titulars han superat l'edat de jubilació –75 anys–, permet també al Papa assignar missions pastorals a nous prelats i renovar la composició dels òrgans de govern col·legials al Vaticà. Omella, de 68 anys, natural de Queretes, una petita població catalanoparlant de la província Terol fronterera amb Tarragona i propera a Horta de Sant Joan, i una persona vinculada amb "l'església dels pobres" i l'apostolat social té el perfil "proper" que Francesc busca per a aquest càrrecs. Per altra banda, la seua condició de catalanoparlant el situa amb possi-

ibilitats de ser anomenat per a un càrrec de transcendència dins de l'església catalana, en uns moments en que és proper el nomenament de bisbats tan importants com el de Barcelona. El Papa va trucar per telèfon a Omella per felicitar-lo per la designació. Hi ha, a més a més, una llarga i estreta relació personal entre ells, perquè tots dos es van conèixer fa uns anys quan el llavors arquebisbe de Buenos Aires va dirigir uns exercicis espirituals a la localitat madrilenya de Pozuelo de Alarcón.

Actualment, pertanyen a la Congregació per als Bisbes –que dirigeix el canadenc Marc Ouellet– tres espanyols. A més d'Omella, hi ha el cardenal Santos Abril –també originari de Terol i molt proper a Francisco– y el recentment nomenat arquebisbe de València, el cardenal Antonio Cañizares, que abans va tenir un alt càrrec a la cúria. El cardenal Antonio María Rouco Varela va perdre el seu lloc en la congregació al desembre del 2013, uns mesos abans de ser rellevat com a arquebisbe de Madrid.

Omella va estudiar al seminari de Saragossa i en els centres de formació dels Pares Blancs de Lovaina i Jerusalem. Es va ordenar sacerdot en 1970. Ha treballat com a coadjutor, rector i vicari episcopal. Durant un any va ser missioner al Zaire (avui Congo). Va ser nomenat bisbe auxiliar de Saragossa en 1996. Està al capdavant de la diòcesi de Calahorra i La Calçada-Logronyo des del 2004.

Com dèiem abans, el perfil d'Omella encaixa amb l'estil de Francesc. El bisbe matarranyenc té una forta sensibilitat social, i és l'actual president de la comissió de la pastoral social dins de la Conferència Episcopal Espanyola. Ocupa també el lloc de consiliari nacional de Mans Unides, l'organització catòlica espanyola per a l'ajuda al Tercer Món.

Omella, com es va poder veure en

Juan José Omella Omella
CONFERÈNCIA EPISCOPAL ESPANYOLA

un programa biogràfic emès fa uns mesos a la cadena autonòmica Aragón TV, no ha deixat mai de mantenir contacte amb la seua vila natal on conserva alguns parents. Al seu poble el coneixen bé i el consideren un home senzill i amable, que, quan se li ha demanat, ha donat un cop de mà per restaurar l'església. Fa pocs anys va ser pregoner en la festa major.

La promoció d'Omella a Roma –on a partir d'ara viatjarà amb freqüència– i la seva sintonia amb Francesc el converteixen automàticament en un candidat potencial per deixar Logronyo i assumir alguna diòcesi de major relleu. En el cas de la Ciutat Comtal, el cardenal Lluís Martínez Sistach complirà 78 anys el proper mes d'abril. La possibilitat d'enviar a Omella a la capital catalana és una de les alternatives que s'obren al Papa, si bé hi ha altres candidats per cobrir aquesta plaça clau en una conjuntura política tan delicada com la que es viu avui a Catalunya. Però com concloïa Eusebi Val en la seua crònica vaticana: "Ja se sap, però, que al Papa li agraden les perifèries, i en el cas de Omella es tractaria d'una perifèria que parla català".

Ramón Mesalles

**Tronc de Nadal,
caga tarrons
i pixa vi blanc;
no cagues arengades
que són salades,
caga tarrons
que són ben bons.**

Institut d'Estudis del Baix Cinca - IEA

styli ¹² locus

Publicació d'Iniciativa Cultural de la Franja: una eina d'intercanvi literari

any
DESIDERI
LOMBARTE
1989 - 2014

Iniciativa Cultural de la Franja

Publicació d'Iniciativa
Cultural de la Franja

Direcció:
Artur Quintana

Consell de redacció:
Pep Espluga
Loli Gimeno
Carme Messeguer
Hèctor B. Moret
Màrio Sasot

Disseny:
Esteve Betrià
Ricard Solana

Redacció
C/ Major 4
44610 CALACEIT
tempsdefranja@gmail.com

Impressió i producció
Terès & Antolín s.c.
info@teresantolin.com

Dipòsit legal: TE-57/2009

Tot commemorant els 25 anys de la seva mort

El teatre de Desideri Lombarte

El teatre és un gènere nascut per a ser expressat. Aquesta idea d'expressió inclou unes veus que l'ha de difondre, i per damunt de tot, uns cossos humans que l'articulin i n'insuflin l'alè. Desideri Lombarte ho sabia prou bé, tot això, ja que les experiències dramàtiques que ens ha deixat en llegat, sobreixen, ja des del paper, de força i energia que pugna per ser dita. La llàstima, però, és que d'entre les línies escrites, no se n'hagi —amb prou feines— pogut materialitzar vida escènica, encara.

Es tractaria, doncs, que no ens semblés suficient veure'n els mots que el componen, impresos... donant el tribut a aquest autor tan complet de la nostra terra, per ben celebrat...

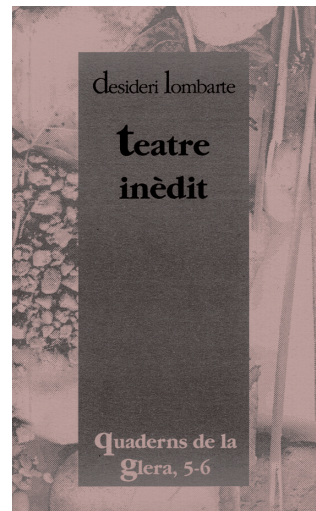
I amb tot, contents —i agraïts!— estem, en fer un tast de lectura d'entre les publicacions que se li han dedicat, destacant-ne aquí, la de 'Quaderns de la Glera', 5-6 intitulat: *Teatre Inèdit*. Al seu pròleg, imprescindible per entrar en complicitat amb el món dramàtic Lombartian, l'Artur Quintana i Font i la Sigrid Schmidt von der Twer, exposen els referents històrics i causals que van empènyer a l'autor Pena-rojà a expressar les tres històries que s'hi inclouen —d'entre les sis que va compondre— en un format dramàtic, gènere en el que, pel que sembla, li hagués fet molt de goig endinsar-s'hi de ple. Val a dir que la seva incursió denota refinada intuïció escènica. Desideri Lombarte, a qui hem de comptar entre els autors de posicionament —i reiterant els mots dels seus prologuistes—, en plena consciència de fer contracultura, desentenent-se deliberadament de l'universalisme benpensant, ens regala —i aquí, breument, només en citarem, talment per a destacar-la, una—, la peça valenta,

contemporània i lliure, tant pel que fa a forma, estructura i relació amb el públic, com pel que fa al pensament que transmet, *La Bruixa i el Fraire, dos monòlegs i un diàleg*, escrita l'any 1985. D'ella, entre d'altres lúcids trets, se'n desprèn una acurada defensa del fet femení, i en la seva totalitat, el poètic ritme intern, ens arriba ben temperat. És irreverentment sensual, i per això, encara més bella. No hauríem de privar al poble matarranyenc, ni a la comunitat catalanoparlant de conèixer aquesta delicada peça.

I encara, una darrera cosa, ens ocuparà dir aquí, en referir-nos que més és el teatre —i en això,

en surt triomfador d'entre totes les arts pel que fa a la fita d'aconseguir comunicació—, i és que el teatre, és retrat d'un territori i de la seva història. Si amb Shakespeare hem entès l'impacte en el món occidental de la monarquia d'Anglaterra, si amb Molière hem assistit a l'aleshores desenfrenada naixent burgesia francesa, si amb Lope de Vega hem conegut la lluminositat del segle d'Or espanyol, si amb Salvador Espriu hem sabut de la Catalunya pre i post bèl·lica implícita a Sinera, si amb Jesús Moncada ens hem submergit en el món negat de Mequinensa... amb Desideri Lombarte, tindríem la meravellosa oportunitat de conèixer com bategava la Pena-roja —i amb ella la Matarranya tota— dels nostres avis i fins dels avis dels nostres rebesavis amb, per exemple, la *Representació Comemorativa d'una de les Visites dels Comanadors de Calatrava a la vila de Pena-Roja (S. XVI)*, o *Pena-Roja i Vallibona, Pobles Germans*, davant per davant amb el públic d'avui, el qual respiraria, al mateix minut, que ho farien els seus mots.

Marta Momblant Ribas

Havíem demanat als poetes aragonesos en català, i a dos poetes en aragonès i en castellà, una poesia inèdita en homenatge a en Desideri Lombarte. Una part d'aquestes poesies van ser publicades a l'*Styli locus* anterior. Ací publiquem les que faltaven, i amb elles cloem aquest homenatge a en Desideri Lombarte amb motiu dels vint-i-cinc anys de la seua mort. Des d'ací el nostre més cordial agraïment a tots els que hi han volgut col·laborar.

Fem precedir aquest recull per una lletra inèdita d'en Desideri Lombarte a en Manuel Oller, que aquest corresponsal molt amablement ens ha fet a mans. Ens mostra un Lombarte en plena maduresa creativa, i ben conscient dels seus temes i autors.

Maig de 1987

Estimat amic Manuel:

Tot arribe.

I han arribat dos dels meus llibres.

Hi trobaràs "L'emigrant pena-rogi" i altres històries.

Grapats de terra —de la nostra terra—, aspres trossos de camins perduts, pedres catelludes i algun pomet de flors. I la mort -la desconeguda, que die en Foix, la companya d'Espriu, l'amiga d'en Martí i Pol -que està a l'aguait nit i dia. I per damunt de tot, hi trobaràs amor, a la terra i a la gent —terra nostra i gent nostra—.

I res més de moment.

Una forta abraçada,

Desideri [rubricat]

Llamineries

Mar Puchol Foz

Xuclant un xit de fonoll
evocat l'anís al beure de la font
anant cap al toll del riu.
Fresques aigües de temps passat,
records del refrecs de paperet.
A l'arribar esperen passius els juncs,
lluitant en poca força per arrancar-los,
xuclar i mastegar el seu tall carnós i blanc.
Descuidant-nos si de veres n'hi havien cucs
desitjosos d'habitar les nostres menudes panxes,
aquells mateixos cucs que vivien
a les dolces branquetes de la regalíssia,
que afanàvem a xuclar fins desfer-les.

Pètal de rosa damunt la llengua
d'exquisit aroma palatal.
Caiguda la flor de malva,
dixave un fruit redonet, estrany.
Cruga és amarga la billota,
que dolça es torna al rostir.
Àcid gust als tendres circells de vinya
abans que es tórnon secs i encaragolats.
Àcid gust a les ameles de verd vellut
i de cor blanc aquós,
prohibides avui pel tòxic sofat.

Pinyolet redó i ensucrat és el fruit del lledoner.
Collir figues, cireres i gínjols.
Arreplegar els silvestres alborosos i móres,
lliurant-se d'esgarrapar-se,
i per a punxes les figues xumbes.

Érem només canalla, xiquets,
estàvem més prop d'en terra.
Ara només calciguem, no observem.
Xalera de descobrir joguets naturals.
Jugar a fer escolanets en ruelles,
o rellotges de sol i espigues sense barret.
Picaesquenes i l'herba apegalosa...

Col·lectiu sentit del gust gairebé perdut
Sensacions i experiències entrelligades,
prisma de sabors, textures, vivències...
marques de memòria en la gris substància.
Catàleg botànic dels infants,
rebot del riu, les sèquies i dels camins.
No matàvem la fam, només ere llamineria.

Danze macabro

Chusé Inazio Nabarro

Ixo rai. Á la fin de tot a muerte
 baila con tu, con yo, o suyo danze.
 Perén plega puntual. ¡O mundo
 espierte!

¡Garra chen fuyirá d'o suyo lanze!
 Cuan s'amorta o sol: o lusco esclata.
 Mas antis de beyer-nos en o tranze

en que a fuesa s'ubre, se dilata,
 aprobeitemos l'inte que se'n fuye.
 O camín que abanza sin tornata...

O tiempo tot lo nasta, lo destruye.
 Antis que en zagueras tot lo cubra
 a guambra en a que tota luz concluye,

antis que, batalera, a tierra s'ubra
 ta acullir l'atabul que nos contienga
 pren a rosa, fe bersos, elucubra...

Antis que güe se'n baiga, maitín bienga,
 fe güe o que no puedas fer dimpuesas.
 No asperes que o reloch l'inte detienga.

Ye tiempo de cuculos e ziresas.
 Bibir ye o trebollo más preziso
 e ye a más urchén d'as interpresas.

Infierno, purgatorio, paradiso
 son falordias d'un tiempo que se'n fue
 contatas per un fol de pelo gris.

O que agora ye dimpués no ye.
 Istos bersos, labor que á preset
 soi fendo, antimás los desfazié.

Imáchens que proyeuto en a paret
 d'a memoria, talmén en a pantalla
 d'un zinema d'aforo prou chiquet.

O esleto arriba con a dalla
 en una man. En l'atra, o reloch.
 Dalla que desepara grano e palla.

Reloch feito con fusta d'abetoch
 (esautamén igual como a caixa
 que ent'o fosal conduze o birloch).

O dobiello d'as oras, a madaxa
 d'o tiempo que dobana l'artefauto
 que á toz nos malmete e desencaxa.

A muerte fa cumplir o suyo pauto.
 No se retarda. Nunca no demora.
 Denguno de nusatros queda intauto.

Antis d'ora, alabez como agora,
 fa que as cosas alcuerzen a durada
 e cuan toca -ya puez contar- a ora

siñala de chen gran e chobenalla.
 L'inte fuye e perén cada chornada
 nos ne traye una nueva estricallada.
 En blanca nieu s'aposa negra gralla.

La deu

Daniel Sesé

Ai, si a l'hivern, corriol enllà,
 oloràvem fumerols de tros,
 i gebrades minerals als dits,
 i cels de metalls d'etern esclat,

i sentiém a la llengua com,
 asprors de sabes, remota stirp,
 ens esvania la gran paraula,
 salivera, campaneta endins.

Vam cercar el so en l'arbre mut,
 i el record en la pedra inert,
 la idea en l'espetic del foc,
 i el somni en el verdet del riu.

Però el silenci a les sabates,
 esbalaït... tanta passa a fer!
 Mitjons calents per a homes bons
 van ser l'amor de l'espadat camí.

Una deu, sempre, sempre a la fi,
 deia el crit secret del gran reclòs,
 no el sentiém tot, pastor perdut...
 sense sarró ni gos ni bastó!

Oh! Lombarte, tu que el vas seguir,
 quina era la coma i la clau,
 i el punt i seguit i el vocable,
 el bell mirall de totes les parles?

En les teues paraules

Cesc Gil Lombarte

Tio, tio, on trobaves les belles paraules?
 Que se n'ha fet de la garba i del romer?

Pel poble escolto els teus versets.
 parlen de tu mentre ens ets fugisser.
 Ens queden però mils d'amorets
 aquells que sembrares amb deler.

Ben just queden quatre xops,
 alguna font i cap rella que faça suar;
 només queden les teues paraules
 allà quanta sembrades pel Molinar
 ara versades mentre alguns ens la volen
 negar.

Tio, tio, les bruixes d'ara han canviat
 entre herbes fetgeres, jonça i panical
 ja no renten als llavadors en gratat
 ara diuen que ho fan en xarxa social.

De lluny venen a retratar-se davant de
 ta casa.
 Si veigueres quin goig de roba estesa
 sense sargir,
 ple de geranis i vida que s'hi gronxa,
 segur que deixaries per un moment lo
 teu retir.

Quede però la paraula pintada
 a les rajoles dels carrers,
 cantada o versada,
 transitada per palpar les teues alegries,
 llevat que els xiquets encara
 no l'aprenen a l'escola.

Des de la teua pàtria t'escric,
 mentre la garbinada amolle,
 amb els peus a la nostra terra
 escurço distancies, no fore

que passares i no et veies.

Al desirant Lombarte**Carles Andreu**

jo me sentia entre joia i alegria
 quan en públic, a Pena-roja
 de Lombarte —aquell que
 mos va salvar llengua,
 terreny i paisatge—
 que geografia i història vull dir!
 De Lombarte, vos dia,
 poesia vaig llegir als expectants
 en los públics versos del seu món
 amb ganes emotives
 i quan «luego, luego»
 una senyora
 més la filla del poeta
 i per fi la seua dona
 així de sobeté
 me van transmetre
 llur sentiment:
 «Vostè ha llegit igualet que ho fee lo Desideri!» afirmaren
 amb gran satisfacció...
 quedar vaig més que content
 com si acabara de viure un encanteri
 que poèticament m'haguere
 —en la llengüeta nostra—
 per a mi solet,
 retallat
 tot un imperi.
 (...tsss! lo de la llengua
 amb lo seu so
 a cavall del seu sentit
 i viceversa!)

La força de l'instant**Blanca Deusdad Ayala**

No tot és com voldríem
 resta sempre aquell desig incomplet,
 l'alegria, la il·lusió d'una companyia
 que a voltes rebutges sense més explicacions,
 fredor dels mots i absència de l'amistat,
 tristor sense joia i sense dolor,
 per un passat que ressona i repica fins al fons,
 fins a l'inconscient,
 traspua un ahir fràgil però present.

Els ametllers i els cirerers han florit aquest març,
 tard, augurant la imminent arribada de la primavera,
 del sol tebi i d'algun passeig vora la mar,
 mentre deixo endarrere aquests camps de paisatges suaus,
 de muntanyes fetes a la mida dels homes i les dones,
 que ens abracen i acaronen en la immensitat del silenci.
 Veig com el dolor es desfà,
 enmig de la bellesa d'uns paisatges eterns.

Davant la negació d'un present
 Enterbolit per la lleu ombra d'una olivera
 Que ressegueixes una i altra volta cada hivern.
 M'adono dels moments decisius,
 De la força de l'instant,
 Quan vivim amb determinació
 sense saber que ens depara el demà,
 sense saber que som
 present i futur teixit alhora,
 l'ordit sobre aquesta tela
 que varem crear sense adonar-nos.

Avui, retorno a la terra rogenca
 de pedres abruptes, rodones i fortes,
 Que resten igual
 malgrat el temps,
 malgrat la pluja,
 malgrat l'oratge.
 M'emmirallo en la seva silueta
 I l'harmonia d'un paisatge m'omple
 D'aquella tènue felicitat
 Que em negares sense la teva presència.

